
Fornleifaskráning vegna lagningar jarðstrengs í Flóahreppi

Ragnheiður Gló Gylfadóttir (ritstjóri)

Höfundar efnis: Ágústa Edwald Maxwell, Orri Vésteinsson og Ragnheiður Gló Gylfadóttir

FS988-24041

Reykjavík 2024

Fornleifastofnun Íslands

Forsíðumynd er af Ölversholtsskurði (hluti Flóaáveitu) til hægri og Gíslastokki ÁR-039:021 til vinstri. Gíslastokkur sést sem þýfður bryggur á myndinni. Báðir skurðirnir tengjast vatnsveitingum sem eru áberandi í Flóanum. Myndina tók Ragnheiður Gló Gylfadóttir.

© 2024

Fornleifastofnun Íslands

Bræðraborgarstíg 9

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@fornleif.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

Í þessari skýrslu er fjallað um niðurstöður deiliskráningar vegna fyrirhugaðrar lagningar jarðstrengs í fyrrum Hraungerðishreppi og innan jarðarinnar Selfoss, á svæði sem nú tilheyrir sveitarfélögunum Flóahreppi og Árborg. Skráningin var unnin af Fornleifastofnun Íslands ses að beiðni RARIK. Úttektarsvæðið var um 30 km að lengd og samtals 30 m á breidd (náði 15 m til hvorrar áttar frá áætlaðri miðlínu). Áhrifasvæðið nær yfir gróin tún en liggur að stórum hluta meðfram vegum. Allt svæðið hefur þegar verið aðalskráð og áður en skráningin hófst voru 89 fornleifar á 86 minjastöðum þekktar innan þess. Í nánast öllum tilfellum er mögulegt er að komast hjá raski á minjum með tilfærslu á jarðstreng innan áhrifasvæðis en það er í höndum Minjastofnunar Íslands að úrskurða um mótvægisáðgerðir.

Efnisorð:

Fornleifastofnun Íslands, fornleifaskráning, RARIK, Flóahreppur, Árborg

Summary

This report presents the findings and conclusions of a detailed field survey commissioned by Iceland State Electricity (RARIK) concerning a new powerline along in Flóahreppur and Árborg municipalities, South Iceland. The survey was carried out within a 30 km long and 30 m wide assessment area. In total, 89 archaeological sites were surveyed and most of them were considered at high risk because of planned proposal, even if it is suggested that in most cases damage to archaeology could be prevented with a minor movement of the planned line.

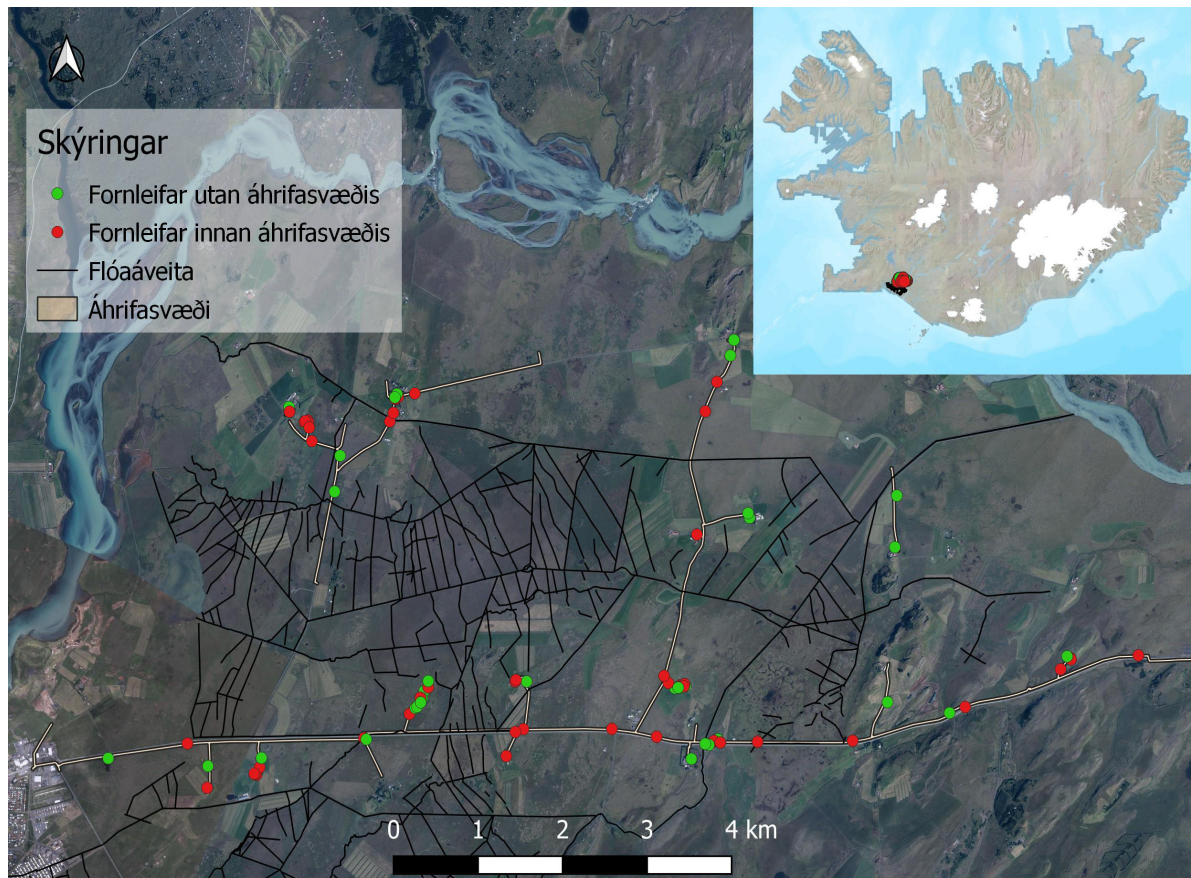
Keywords:

Institute of Archaeology (Iceland), detailed survey, Flóahreppur, Árborg, Iceland State Electricity.

Efnisyfirlit

1.	Inngangur	7
2.	Saga fornleifaskráningar og löggjöf	8
3.	Aðferðir við fornleifaskráningu	10
4.	Fornleifaskrá	12
ÁR-039	Hraungerði	12
ÁR-040	Móakot	18
ÁR-042	Starkarhús	18
ÁR-044	Skeggjastaðir	19
ÁR-045	Bollastaðir	21
ÁR-046	Langstaðir	21
ÁR-052	Arnarstaðir	22
ÁR-054	Krókur	23
ÁR-055	Krókskot	25
ÁR-056	Tún	26
ÁR-059	Laugardælir	28
ÁR-063	Uppsálir	29
ÁR-066	Litla Ármót (Minna Ármót)	30
ÁR-067	Halakot	31
ÁR-068	Langholt	32
ÁR-069	Hallandi	35
ÁR-071	Oddgeirshólar	36
ÁR-076	Hjálmholt	38
ÁR-078	Bitra	39
ÁR-079	Ölvaðsholt	41
ÁR-081	Stóru Reykir	42
ÁR-082	Litlu Reykir	42
ÁR-621	Fornleifar á fleiri en einni jörð í Hraungerðishreppi	43

5.	Niðurstöður	46
6.	Heimildir	60
7.	Viðauki I: Hnitaskrá í ISN93	63
8.	Viðauki II: Minjakort	64

Mynd 1: Staðsetning skráningarsvæðisins er sýnd á kortinu. © Fornleifastofnun Íslands og Landmælingar Íslands

1. Inngangur

Í upphafi árs 2024 fór RARIK á Suðurlandi þess á leit við Fornleifastofnun Íslands ses að stofnunin tæki að sér deiliskráningu fornleifa á fyrirhugaðri strengleið í sveitarfélögunum Flóahreppi og Árborg. Úttektarsvæðið var um 30 km að lengd og náði frá Selfossi í vestri og að jörðinni Bitru í austri, auk þess sem fyrirhugað er að leggja strenginn að nokkrum bæjum norðarlega í Flóahreppi. Strengurinn mun liggja samsíða þjóðvegum að mestu leyti en fer að auki yfir gróin tún. Allt svæðið hefur þegar verið aðalskráð og voru 89 fornleifar á 86 minjastöðum þekkt innan áhrifasvæðis áður en verkið hófst.¹

Vettvangsvinna fór fram í mars 2024. Úttektarsvæðið náði 15 m til beggja átta frá miðlinu fyrirhugaðs jarðstrengs. Við skráningu var gengið skipulega um allt úttektarsvæðið, allar fornleifar hnitsettar og öll yfirborðsummerki um minjar mæld upp með GPS tæki af gerðinni Trimble Geoexplorer 6000. Ekki fundust aðrar fornleifar en þær sem áður höfðu verið skráðar innan þess en eldri skráning var uppfærð eftir þörfum og sýnilegar minjar mældar upp. Þar sem ljóst þótti á vettvangi að fyrirhugaður jarðstrengur myndi raska fornleifum var nærliggjandi umhverfi minjanna skoðað í þeim tilgangi að geta lagt fram tillögur að mögulegri tilfærslu á strengleið. Ljósmyndir í skýrslunni eru teknar af Ragnheiði Gló Gylfadóttir en loftmyndir eru frá Loftmyndum ehf. Ragnheiður sá um vettvangvinnu og ritun skýrslu.

Uppbygging skýrslunnar er með þeim hætti að á eftir inngangskafli kemur yfirlit um fornleifaskráningu og löggjöf um minjavernd í landinu en í þriðja kafla er farið yfir skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands. Fjórði kafli er sjálf minjaskráin þar sem fjallað er um fornleifar innan úttektarsvæðis og í fimmta og síðasta kafla er farið yfir helstu niðurstöður úttektarinnar. Aftast í skýrslunni er heimildaskrá og minjakort.

1 Ragnheiður Gló Gylfadóttir, 2010 og Ragnheiður Gló Gylfadóttir, 2014.

2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á landinu. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölpætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstaði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bæn húsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bolum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjastaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,

- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af mannavöldum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu. Friðhelgað svæði umhverfis fornminjar skal vera 15 metrar nema annað sé ákveðið í samvinnu við Minjastofnun Íslands, og 100 m umhverfis allar friðlýstar fornleifar. Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: ÁR-162:001). Ef fleiri en ein fornleif er á minjastað bætist einingannúmer aftan við (dæmi: ÁR-162:001_01). Í skýrslunni eru aðeins birtar upplýsingar um þær minjar sem eru innan áhrifasvæðisins. Af þeim sökum er númeraröðin ekki samfelld í fornleifaskránni.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagaðblettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens

Númer fornleifar á tiltekinni jörð

Sérheiti

Tegund

Hlutverk

Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93

Sýslutákn

SF-175:009

Sveinshlaða

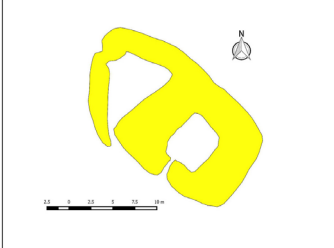
tóft

hlaða

E: 528751 N: 352323

Sveinshlaða 009, horft til norðurs

Ljósmynd af minjastað og uppmæling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlínu Skaftártúnguveg (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs. Heildarstærð tóflarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgráfin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlaðuna er annað hölf eða annað mannvirki og er það torfhlaðið. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlaðunnar eru 4-5 m á breidd. Hólfir virðast vera samtengd en hlaðan er mun yngri að sjá en hólfid norðvestan við hana. Nokkur hólmyndun er undir norðvesturhluta tóflarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1920

Heimild sem vísað er í, nánari fiersla í heimildaskrá

Hætta sem steðjar að fornleif

Mynd 2: Dæmi um framsetningu á minjastað í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í ISN93. Mæling hnattstöðu er gerð með Trimble Geoexplorer 6000 mælitæki og voru allir sýnilegir minjastaðir mældir upp og var merkið tekið á hverjum stað hvort sem ummerki um minjar voru sýnilegar eða ekki og staður þannig merktur með því kenninafni sem hann hefur í fornleifaskránni (dæmi: ÁR-162:002). Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta og 3) mikil hætta. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað, eða innan skipulagsreits þar sem framkvæmdir eru fyrirhugaðar, teljast yfirleitt í mikilli hættu.

Í síðustu línu er getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Skýringar

● Engin hætta	--- Gata
● Mikil hætta	— Skurður
▨ Grjót	--- Vegur
▩ Torf og grjót	— Flóaáveitan
□ Þúst	□ Áhrifasvæði
■ Torf	Fyrirhugaður strengur

Mynd 3: Allar uppmælingar sem gerðar voru í skráningunni eru skilgreindar m.t.t. byggingarefnis eða eðlis minjanna og eru skýringar á þeim sýndar í lista hér fyrir ofan. Þessa skýringar gilda fyrir öll minjakort og myndir af uppmældum minjum í fornleifaskrá.

4. Fornleifaskrá

ÁR-039 Hraungerði

1708, jarðadýrleiki óviss, Skálholtsstaðareign. Kirkjustaður sem var annecteraður með Laugardælum og Oddgeirshólum.

Jarðarinnar er getið í Landnámu: “Bræðr tveir bjöggu í landnámi þeira Finns ok Orms, Hróðgeirr enn spaki í Saurbæ, en Oddgeirr at Leirá ... Þeir Hróðgeirr bræðr námu sían lönd í Flóa, Hraungerðingahrepp: bjó Hróðgeirr í Hraungerði, en Oddgeirr í Oddgeirshólum” ÍF I, 68.

Jarðarinnar er einnig getið í Hungurvöku: “Ísleifur kom svá til Íslands ... hann kvángaðist Döllu Þorvaldsdóttur ór Ási. Þau gátu þrjá sonu ... Þriðji hét Þorvaldr, er bjó í Hraungerði, mikill höfðingi.” Bysk. GJ, I, 3 og í Árna sögu byskups, Bysk. GJ, I, 390.

1382-91: á halfa heimajord. Þangad liggja .xvij. bæer ad tyunumm oc lysitollumm oc groptur ad auk vr Hialmholhti. Oddgeirsholum oc Reykium. portio Ecclesiæ vmm .xx. ár .xc. Jtem eitt hundrad fornt. fiell aptur firir halld aa kirkju .vjc. olukt .vc. Þar er tveggja presta skyld.

1397: Hun a ad auk Þess er maldagi Herra Michels vottar [kvikfé og ornamenti] portio Ecclesiæ vmm .x. ár næstu .v. hundrud oc .x. aurar oc .v. hundrat forn; Máld DI IV 52-53.

Hennar er getið í dómi frá 1459, DI V, 187 og í sölubréfum Oddgeirshóla frá 1463, DI V, 388 og 1466, 467-8. Árið 1470 færði Ólöf Loptsdóttir Sigðurði Jónsyni jörðina Mosfell í Kjalarnesþingi og fær í staðinn Hraungerði í Flóa, DI V, 583. Jarðarinnar er einnig getið í skiptabréfi Ólafar Loptsdóttur frá 1480, DI VI, 255.

[1491-1518]: Máld DI VII, 44

[um 1500]: Máld DI VII, 453

Jarðarinnar er getið í kaupbréfi nokkurra jarða, m.a. Langholts, frá 1502, DI VII, 623. Þá er hennar getið í dómi frá 1528, DI IX, 474 og í sölubréfi Ölvadsholts frá 1546, DI XI, 455 og í kærubréfi þriggja klera um kærur séra Þórðar Pálssonar frá sama ári, DI XI, 456.

[1553-54]: Máld DI XII 659.

Jarðarinnar er einnig getið í dómi um fjallaskil Flóa og Skeiða frá 1567, DI XIV, 627 og í jarðaskiptabréfi vegna Gneistastaða frá 1567, DI XV, 33.

1575: Máld DI XV 654.

1754: Sýslumaður Brynjólfur Sigurðsson lét gjöra kirkju í Hjálmholti í Flóa, en Oddgeirshóla kirkja var lögð af, Hraungerði beneficium og prestssetur framvegis, en Laugardælir stólsjörð. Ölfusvatnsannáll IA IV, 372.

Hjáleigur 1708: Hellir [Ár-048] þá í byggð, Skeggjastaðir [Ár-044] þá í byggð, Lambastaðir [Ár-043] þá í byggð, Starkarhús [Ár-042], þá í byggð, Voli [Ár-047] í byggð, Lángstaðir [Ár-046] þá í byggð, Bollastaðir [Ár-045] þá í byggð, Heimaland [Ár-041] þá í eyði frá um 1703 og að síðustu Móakot [Ár-040] sem var í eyði frá um 1690.

Hjáleigur Hraungerðis 1847 voru Móakot [Ár-040], Heimaland [Ár-041], Starkarhús [Ár-042], Lambastaðir [Ár-043], Skeggjastaðir [Ár-044], Bollastaðir [Ár-045], Lángstaðir [Ár-046], Voli [Ár-047], Hellir [Ár-048], Imbutópt [Ár-049].

1708: “Enginu grandar vatn, sem jetur úr grasrótina. Engið spillist og af Hróarsholtslæk, sem ber uppá sand, leir og okárinði, og so blæs það upp sumstaðar í hrjóstur,” JÁM II, 133

1918: “Tún: 8.83 ha. Túnmói 1.78 [samasesm] 10.61 ha. sljett ca. 60% girt með gaddavír. Matjurtagarðar. 15.29 arar” Túnakort 1918.

ÁR-039:001 Hraungerði bæjarhóll bústaður

A 410649 N 380077

Samkvæmt bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 voru átta hús á bæjarhól Hraungerðis. Kirkjan stendur nú í suðausturhorni bæjarhólsins en núverandi íbúðarhús er suðvestan við hann, þar sem hjáleigan Starkaðarhús ÁR-042 var staðsett. Vel sér enn fyrir gamla bæjarstæðinu norðan við kirkjuna. Sagnir eru um að bærinn hafi hugsanlega staðið á öðrum stað á fyrri öldum (sjá 065). Bærinn sést einnig

á túnakorti frá 1918. Fyrirhugaður jarðstrengur mun liggja beint í gegnum allan bæjarhólinn og ekki verður komist hjá raski á honum.

Vegur liggur yfir hólinn endilangan en að öðru leyti er hann grasi gróinn. Mjög bratt niður til norðurs og er hóllinn þar um 4-5 m hár. Mun meira afliðandi til suðurs.

Grundvöllur gamla bæjarhólsins er 45x15 m stór og sést hann vel - grónar hleðslur um 1 m háar eru enn þar sem framhlið bæjarins var. Húsaskipun sést þó ekki enda bæjarstæðið sléttað að ofan. Gámur hefur verið grafinn inn í austurenda hólsins og er það eina jarðraskið sem hægt er að sjá á þessum stað.

Mynd 4: Ljósmynd af bæ ÁR-039:001 tekin vorið 2024, horft er til austurs.

Mynd 5: Uppmæling af þeim minjum sem enn sjást á bæjarhóll ÁR-039:001 er fyrir miðri mynd. Brekka er fast norðar, niður bæjarhólinn.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

ÁR-039:002_1 hús kirkja

A 410668 N 384053

Hraungerðiskirkja: 1382-91: á halfa heimajord

Þangad liggja .xvij. bæer ad tyunumm oc lysitollumm oc groptur ad auk vr Hialmholiti. Oddgeirsholum oc Reykium.

portio Ecclesiæ vmm .xx. ár .xc.

Jtem eitt hundrad fornt. fiell aptur firir halld aa kirkiu .vjc. olukt .vc.

Þar er tveggja presta skyld.

1397: Hun a ad auk Þess er maldagi Herra Michels vottar [kvikfé og ornamenti]

portio Ecclesiæ vmm .x. ár næstu .v. hundrud oc .x. aurar oc .v. hundrat forn; Máld DI IV 52-53

Mynd 6: Hraungerðiskirkja ÁR-039:002, horft til suðausturs.

[1491-1518]: jordina hrygg I floa I hraungerdis kirkjusokn. Máld Snæfuglsstaða DI VII, 47
[1553-54]: Máld DI XII 659
1575: Máld DI XV 654
1754: Sýslumaður Brynjólfur Sigurðsson lét gjöra kirkju í Hjálmholti í Flóa, en Oddgeirshóla kirkja var lögð af, Hraungerði beneficium og prestssetur framvegis, en Laugardælir stólsjörð. Ölfusvatnsannáll IA IV, 372. Kirkjugarður og kirkja eru merkt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918 um 10 m

sunnan við bæ 001. Fyrirhugaður jarðstrengur mun liggja norðan við kirkjuna og engar líkur á því að hún verði fyrir áhrifum vegna þessarar framkvæmdar.

Sléttaður kirkjugarður er umhverfis kirkjuna, í honum eru aðeins tvö grenitré.

Ein fornleifarannsókn hefur farið fram við Hraungerðiskirkju og stjórnaði Mjöll Snæsdóttir henni. Könnunin var gerð í janúar 1992 eftir að mannabein fundust við viðgerðir á undirstöðum norðurhlíðar kirkjunnar. Við framkvæmdirnar voru grafnar átta holur og höfðu fundist mannabein í nokkrum þeirra. Kom í ljós að hér var um fornar kristnar grafir að ræða en ekki var hægt að staðfesta aldur þeirra nánar. Í einni holunni kom einnig fram torfhleðsla, líklega úr eldri kirkju. Svo virðist sem eldri kirkjur í Hraungerði hafi verið minni en núverandi kirkja og líklega staðið sama stað. Frekari rannsóknir þarf til að hægt sé að staðfesta frá hvaða tíma torfhleðslan er og hvenær kirkja var fyrst byggð á þessum stað. Núverandi kirkja var byggð árið 1902 og er 12 x 7 m að stærð.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918; DI IV, 52- 53; DI VII, 47; DI XII, 659; DI XV, 654; IA IV, 372; Athugun á kirkjugarði Hraungerðiskirkju í Hraungerðishreppi, í Árnassýslu

ÁR-039:002_2 kirkjugarður legstaður

A 410668 N 384053

Nýlegur grjóthlaðinn kirkjugarðsveggur er að vestan og norðan en vírgirðing að sunnan og austan. Garðurinn hefur líkast verið stækkaður til vesturs (við sáluhlið) og suðurs. Að minnsta kosti einn gamall legsteinnur við austurgafi frá fyrri hluta 19. aldar. Fyrirhugaður jarðstrengur mun liggja norðan og austan við kirkjugarðinn en norðausturhorn hans er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættumat: hættu, vegna líkgraftar

ÁR-039:003 heimild um kálgarð

A 410643 N 384057

Samkvæmt bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918 var kálgarður um 10 m sunnan við bæ 001 og rúma 10 m vestan við kirkjugarð 002. Fyrirhugaður jarðstrengur mun liggja í gegnum nyrsta hluta kálgarðsins.

Malarvegur að kirkju 002, og steiptum útihúsum austan við hana, liggur þvert yfir áætlaða staðsetningu kálgarðsins. Malarplan fyrir kirkjugesti er einnig á svæðinu.

Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirboði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

ÁR-039:004 heimild um traðir

A 410626 N 384063

Samkvæmt bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918 lá heimreið að bæ 001 úr vestri. Núverandi malarvegur að Hraungerði liggur á sama stað og heimreiðin gerði. Heimreiðin er sýnd um 150 m löng á túnakortinu. Fyrirhugaður jarðstrengur mun liggja fast norðan við áætlaða staðsetningu traðanna.

Grasivaxin og slétt tún eru beggja vegna malarvegarins. Engin ummerki heimreiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-039:021 Gíslastokkur renna áveita
A 411564 N
383444

“Úr Álftadæl, sem áður er nefnd, rennur Gíslastokkur í Krakalæk við myllnu [022] hjá Myllnuvaði [023],” segir í örnefnaskrá Hraungerðis. Gíslastokkur var grafinn með handafla á síðasta áratug 19. aldar. Í bókinni Í farvegi aldanna II segir: „9. Framræsluskurður út Föxum og niður í Hróarsholts læk, nefndur Gíslastokkur.“ Hann liggur undir Þjóðveg 1 og sést vel norðan hans. Hann er um 1,1 km austan við bæ 001 og tæpa 350 m norðan við Mylluvað 023. Gíslastokkur sést vel innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs, norðan við vélgrafinn skurð við Þjóðveg 1.

Gíslastokkur er í sléttu og grasivöxnu túni. Náttúrulegir hólar eru á svæðinu og mýrlendi. Gíslastokkur er skurður sem hlykkjast norður-suður. Skurðurinn er um 500 m langur, 0,5–1 m á breidd og um 0,4 m djúpur. Skurðurinn hlykkjast á milli flóða og þurra rima og sést vel norðan við Þjóðveg 1. Sunnan hans er hann komin í ræktuð tún,

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hraungerði ÓS, 1; Jón Gíslason, 32

Mynd 7: Gíslastokkur ÁR-039:021 sést sem þýfður bogi vinstra megin á myndinni. Horft er til norðausturs.

ÁR-039:050 frásögn brunnur

A 410626 N 384054

Brunnur var tæpum 50 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 20 m sunnan við traðir 004 að sögn Guðmundar Stefánssonar, heimildamanns. Fánastöng er um 10 m vestan frá áætlaðri staðsetningu brunnsins. Brunnurinn er skammt sunnan við áhrifasvæði fyrirhugað jarðstengs.

Þar sem brunnurinn var er nú grasivaxin og aflíðandi brekka til suðurs.

Telja má líklegt að fyllt hafi verið upp í brunninn eða hann horfið við jarðrask á svæðinu. Engin ummerki hans sjást nú á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-039:051 brunnur brunnur

A 410700 N 384094

Brunnur er tæpa 50 m austan við bæ 001 og rúmum 80 m norðaustan við brunn 050 að sögn Guðmundar Stefánssonar, heimildamanns. Brunnurinn sést enn (2009) um 10 m norðan við veg að núverandi fjósi. Gömul olíudæla er tæpa 10 m til suðvesturs. Brunnurinn er um 8 m frá miðlínu fyrirhugað jarðstrengs og með aðgát er hægt að forða honum frá raski. Brunnurinn er í gróinni brekku sem hallar norðurs.

Brunnurinn hefur verið um 2 m í þvermál en fyllt hefur verið upp í hann með grjóti. Torfi hefur verið hlaðið umhverfis op brunnsins, suðaustur hluti þeirrar hleðslu er nú horfin. Hleðslan er 0,1 m á hæð. Ekki er hægt að segja

Mynd 8: Brunnur ÁR-039:051, horft til norðurs. Myndin var tekin árið 2009.

hversu djúpur brunnurinn var. Brunnurinn er orðin ógreinilegur vegna mikils gróðurs á svæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

ÁR-039:061 garðlag túngarður

A 410509 N 384107

Samkvæmt bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918 var túngarður umhverfis heimatúnið í Hraungerði. Á túnakorti frá 1918 afmarkaði túngarðurinn svæði sem er um 460 x 420 m stórt og snéri austur-vestur. Túngarðurinn er varðveittur á tveimur stöðum, norðaustan og austan við bæ 001. Túngarðurinn er ekki varðveittur á yfirborði innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Túngarðurinn liggur í grónu túni til suðurs og vesturs en til norðurs og austurs er þýfður mói með hraunhólum.

Túngarðurinn er horfinn að mestu, enn sjást þó tveir hlutar hans. Var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar. Hluti A er rúmlega 160 m langur og liggur norðaustan við bæ 001. Túngarðurinn liggur norðaustur-suðvestur. Hann er 0,5 m hár, 0,3 m breiður og grjóthlaðinn. Tvenn umför af grjóti sjást í vesturenda túngarðsins en sá eystri er verr varðveittur. Þar er hann 0,2 m hár og rétt glittir í eitt umfar. Hluti B er austan við bæ 001 og Imbutóft 049:001. Hann er rúmlega 100 m langur, um 0,3 m á hæð og liggur í vikil í boga. Hann liggur norður-suður en beygir til suðvesturs skammt frá Imbutóft. Að sögn Guðmundar Stefánssonar, heimildamanns, sást til túngarðsins í grasivöxnu túni fyrir austan bæ sem búið er að ræsa fram með skurðum. Það er skammt norðan við hluta B.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-039:062 náma mógrafir

A 409840 N 383589

Mynd 9: Mógrafir ÁR-039:062, horft til suðvesturs. Myndin er tekin árið 2009.

Mógrafir eru rúma 950 m suðvestan við bæ 001 og tæpum 550 m norðan við tóftir 055. Þjóðvegur 1 er um 40 m sunnar. Syðsti hluta mógafanna er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Mógrafirnar eru í þýfðum og grónum móa. Moldarflög sjást hér og þar á svæðinu. Náttúrulegir hólur eru umhverfis mógrafirnar. Mógrafasvæðið er 20 x 18 m að stærð og nánast hringlaga. Þar eru um 15 mógrafir. Þær eru grasivaxnar, þurrar og um 0,4 m djúpar. Vel sést móta fyrir gröfunum og þær virðast renna lítið saman. Grafirnar eru flestar um 2 x 1 m að stærð. Ekki virðist hafa verið fyllt upp í grafirnar.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

ÁR-039:066 Smiðjuhóll heimild smiðja

A 408793 N 383586

“Smiðjuhóll. Við þjóðveg [621:005]: Vestan við Völlinn,” segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Smiðjan var tæpa 1,9 km vestan við bæ 001 og um 500 m sunnan við Bollastaði 045:001. Þjóðvegur 1 er 30 m sunnar. Þegar gamli þjóðvegurinn 621:005 var gerður á milli 1890-95 var smiðja í laut fast upp við smiðjuhól. Þar var gert við verkfæri og annað slíkt. Hóllinn var jafnaður út og jarðvegi ýtt ofan í lautina þegar núverandi þjóðvegur var lagður, sem liggur þó á sama stað og sá gamli.

Hér er nú sléttur grasbali í þýfðu túni. Þar standa nú þúfur upp úr grasinu.

Engin ummerki smiðjunnar né lautarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 6.

ÁR-039:067 náma mógrafir

A 408831 N 384123

Mógrafir eru rúma 200 m austan við Bollastaði 045:001 og um 1,8 km vestan við bæ 001. Útihús frá Bollastöðum 045:004 er um 180 m vestan við mógrafirnar. Nýlegt hesthús/fjárhús er 80 m austar á náttúrulegum hól. Mógrafirnar eru fast austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Mógrafirnar eru í þýfðum móa með náttúrulegum hólum.

Mógrafirnar eru 50 x 35 m að stærð og snýr svæðið norður-suður. Mógrafirnar eru þurrar, grónar og um 0,4 m djúpar. Mógrafirnar eru um 20 talsins en renna saman að miklu leyti. Búið er að fylla upp í mógrafirnar og setja rusl í flestar þeirra.

Hættumat: engin hætta

Mynd 10: Mógrafir ÁR-039:067, horft til austurs.

ÁR-039:076 náma mógrafir

Mógrafir eru um 70 m austan við félagsheimilið Þingborg og tæpa 850 m sunnan við bæ 001. Mógrafirnar eru fast austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Þær eru á grasivöxnu svæði, fast austan við veg að félagsheimilinu.

Mógrafirnar eru um 50 x 45 m að stærð og snýr svæðið norður-suður. Grafirnar liggja í sveig umhverfis grasivaxið holt sem afmarkar þær til austurs. Hægt er að greina yfir 30 stakar mógrafir sem flestar eru blautar. Vatnið er um 0,3 m djúpt. Mógrafirnar eru á bilinu 0,5 - 1 m á dýpt. Flestar mógrafirnar eru um 4 x 2 m að stærð en einnig eru stærri og minni grafir hér að finna. Mógrafirnar renna ekki mikið saman.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

A 410781 N 383251

Mynd 11: Mógrafir ÁR-039:076, horft til vesturs. Myndin er tekin árið 2009.

ÁR-039:087 frásögn óþekkt

A 413103 N 383891

Aska fannst þegar túnin suðaustan við Miklaholtshelli 048:002 voru sléttuð um miðja 20. öld. Þetta var vestan við þar sem brekkan skiptist, austan við malarveginn sem liggur að bænum að sögn Bjarna Eiríkssonar, heimildamanns. Askan var uppi á brekku, á láréttu svæði rétt við veginn. Askan fannst um 450 m sunnan við Miklaholtshelli 048:002 og um 2,5 km austan við bæ 001. Svæðið er skammt austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Þar sem askan fannst eru nú slétt og grasivaxin tún þar sem Miklaholtin koma niður til vesturs.

Ekki voru töftir sjáanlegar á yfirborði að sögn Bjarna þegar svæðið var sléttað. Ekki komu upp hleðsluleifar við þessa framkvæmd.

Hættumat: engin hætta

ÁR-039:088 heimild um leið

A 410457 N 384187

Á herforingjaráðskorti 37 frá árinu 1909 sést leið ligja til norðvesturs frá bæ 001, að þinghúsi 047, Lofthúsum 043 og enda í svokölluðum Sort. Líklega er um engjaveg Hraungerðishverfis að ræða. Leiðin var eingöngu skoðuð innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs en sést ekki þar. Hún lá til VNV af leið ÁR-621:018.

Gróin vegöxl er á þesu svæðið

Vegurinn sést enn í svokallaðri Hraungerðisheiði, utan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstreng en var ekki skoðuð þar.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 37 1909 1:50000

ÁR-040 Móakot

1708 og 1847, hjáleiga frá Hraungerði. 1708: “Móakot, níunda hjáleiga, í eyði næstu 20 ár, bygð á hesthússtæði í heimatúninu hjer um fyrir 30 árum.” JÁM II, 138

1708: “Ekki vita menn með hverjum kostum þetta býli hafi byggt verið, en þó ætla menn þá alllitla veriðhafs, bæði landskuldarhæð og kúgildafjölda. Fóðrast kunni eftir því lítið eða mikið sem heimabóndinn aflagði. Ekki má hjer aftur byggja nema til meins og skaða heimaþjórdunni.” JÁM II, 138.

ÁR-040:001 Móakot bæjarhóll bústaður

A 410713 N 384076

Mynd 12: Áætluð staðsetning Móakots ÁR-040.

Þrjú hús eru merkt á bæjarhól Móakots á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bæjarhóllinn er um 30 m austan við Hraungerði 039:001, fast norðan við traðir 039:004. Bærinn er einnig sýndur á túnakorti Hraungerðis frá 1918. Engin ummerki bæjarhólsins sjást nú en öllu svæðinu hefur verið raskað síðan bærinn fór í eyði nálægt 1870.

Aflíðandi, 5 m löng brekka til norður er á þessu svæði. Vegarslóði liggur niður brekkuna til austurs að steinsteyptu fjósi. Líklegt er að bærinn hafi lent undir fjósinu og öll ummerki hans eru horfin.

Engin ummerki bæjarhólsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-042 Starkarhús

1708 og 1847, Hjáleiga frá Hraungerði. 1708: “Starkarhús, fjórða hjáleiga, bygð í heimatúninu fyrir manna minni.” JÁM II, 135.

1708: “Fóðrast kann v kýr, i úngneyti, xv ær, viii lömb, ii hestar. Kostir og ókostissem á hjáleigunni Lambastöðum [sjá ÁR-043], nema vatn þrýtur hjer ekki.” JÁM II, 136.

ÁR-042:001 Starkarhús bæjarhóll bústaður

A 410588 N 384048

Mynd 13: Bæjarhóll Starkarhúsa ÁR-042 er við og undir íbúðarhúsi, byggt um 1980.

Tvö hús eru merkt á bæjarhól Starkarhúsa á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bæjarhóllinn var um 40 m vestan við Hraungerði 039:001, fast sunnan við heimreið 039:004. Bæjarhóllinn er einnig sýndur á túnakorti Hraungerðis frá 1918. Vegur að kirkju 039:002 er fast til norðurs frá bæjarstæðinu. Núverandi íbúðarhús í Hraungerði sem var byggt eftir 1980, stendur fast vestan við bæjarstæðið. Þegar það var byggt kom upp aska, mögulega úr öskuhaug Starkarhúsa. Bærinn fór í eyði árið 1902. Bæjarhóllinn er fast sunnan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstengs.

Þar sem bærinn var, er nú, slétt grasivaxin brekka sem hallar til suðurs niður af náttúrulegu holti. Brekkan er 7 m löng og 3 m há. Þetta er sama holt og Hraungerði 039:001 stóð á.

Engin ummerki bæjarhólsins sjást á yfirborð

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-044 Skeggjastaðir

1708 og 1847, hjáleiga frá Hraungerði.

1708: "Skeggiastader, önnur hjáleiga, byggð fyrir manna minni í úthögum." JÁM II, 134.

1708: "Fóðrast kann iii kýr, vi ær, vi lömb, ii hestar. Kostir og ókostir sem segir um hjáleiguna Hellir [sjá ÁR-048], nema hjer grandar ekki túninu, en vatnsból sæmilegt. Hættur eru hjer meiri fyrir kvikfjenað en annarstaðar." JÁM II, 135.

1918: "Tún: 2.46 ha. Náttha. 0.63 + 0.13 ha [samases] 3.27 ha. girt. ca. 95% sljett. Matjurtagarðar: 12.71 arar" Túnakort 1918.

ÁR-044:002 gerði kálgarður

Kálgarður er merktur á bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918, skammt suðaustan við bæ 001. Einungis traðir 005 hafa verið þar á milli. Fyrir sunnan og austan kálgarðinn er gróið tún, heimreið 005 að bænum er til vesturs og íbúðarhúsið til suðurs. Kálgarðurinn er nú nýttur sem lóð sunnan við núverandi íbúðarhús á Skeggjastöðum. Kálgarðurinn er skammt norðan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstengs.

Kálgarðurinn er í halla til suðausturs niður af náttúrulegu holti sem bær 001 stóð á.

Kálgarðurinn er um 40 x 25 m að stærð og snýr norður-suður. Hann er einfaldur og allar hliðar eru varðveittar nema til norðurs. Grenitrjám og öspum hefur verið plantað í alla

A 411093 N 383471

Mynd 14: Kálgarður ÁR-044:002, horft til norðausturs.
Myndin er tekin árið 2009.

Mynd 15: Uppmæling af kálgarði ÁR-044:002.

gerðisveggina. Steinn er notaður sem skraut í miðju hans og rólur eru í suðausturhorni. Austurhlið kálgarðsins hefur verið raskað í norðurenda en að öðru leyti er hún um 0,5 m á hæð og glittir víða í grjót. Suðurhlið kálgarðsins er 1-1,5 m á hæð og í henni sjást fjögur umfór af grjóthleðslu. Vesturhliðin er um 0,9 m há og sjást þrenn umfór af grjóthleðslu í henni. Hleðsla gengur til vesturs úr norðvesturhorni kálgarðsins og er hún 10 m löng og um 1 m á hæð. Í henni sjást tvenn umfór af grjóthleðslu og hefur hún legið að tröðum 005 til vesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-044:005 heimild um traðir

A 411048 N 383453

Taðir eru merktar á bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918 að bæ 001 úr suðri. Heimreiðin kom upp holtið sem bær 001 stóð á og er um 80 m löng á kortinu frá 1918. Á bæjateikningu dönsku landmælingamannanna liggur heimreiðin þvert norðaustur-suðvestur yfir holtið sem bær 001 var á enn á túnakortinu frá 1918 eru hún einungis sýnd sunnan við bæ 001. Heimreiðin fyrir norðan bæ 001 hefur því líklega verið fallin úr notkun árið 1918. Áhrifavæði fyrirhugaðs jarðstengs liggur þvert yfir suðurhluta traðanna.

Núverandi vegur að Skeggjastöðum liggur þar sem heimreiðin var áður.
Engin ummerki heimreiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-044:006 heimild um útihús

A 410989 N 383410

Samkvæmt bæjateikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var útihús um 130 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 90 m suðvestan við kálgarð 003. Líklegt er að útihúsið hafi verið fallið úr notkun þegar túnakortið er gert 1918, a.m.k. er það ekki sýnt á því korti. Þar er skammt sunnan við áhriafsvæði fyrirhugaðs jarðstengs.

Útihúsið er komið undir þjóðveg 1.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna vegagerðar

Heimildir: Bæjateikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-044:010 brunnur brunnur

A 411036 N 38344

Mynd 16: Brunnur ÁR-044:010, horft til suðurs. Myndin er tekin árið 2009.

Brunnur er suðvestan við bæ 001, nálægt heimreið 005. Brunnurinn er tæpum 70 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 30 m austan við útihús 006. Brunnurinn er líka sýndur á túnakorti frá 1918, þá austan við traðirnar en er líklega ekki rétt staðsettur. Fyrirhugaður jarðstengur mun fara beint yfir brunninn en með tilfærslu til suðurs verður komist hjá raski. Brunnurinn er á grasivöxnu svæði, fast vestan við núverandi heimreið að Skeggjastöðum. Trjám hefur verið plantað fyrir vestan brunninn. Brunnurinn hefur verið innan gamla heimatúnsins. Nú er járnlok yfir brunninum svo ekki sést ofan í hann. Lokið er um 0,5 m í þvermál og ekki sést í hleðslu umhverfis opið. Op brunnsins hefur því að öllum líkindum verið minna.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

ÁR-044:012 heimild um útihús

A 410945 N 383421

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 var útihús um 160 m suðvestan við bæ 001 og 40 m VNV við útihús 006. Staðsetning útihússins er rétt sunnan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Útihúsið var fast norðan við þjóveg 1, þar er nú gróin vegöxl og vegslóði.

Öll ummerki útihússins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-044:013 heimild um túngarð

A 411124 N 383435

Smkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918 afmarkaði túngarður heimatúnið til allra átta nema norðurs. Þar var mýri líklega látin ráða afmörkuninni. Aðalskurður Flóaáveitunnar liggur í gegnum vesturhorn túnsins, hluti túnsins er því vestan hans. Suðvesturhornið er enn fremur undir þjóðvegi 1. Áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs liggur beint í gegnum suðurhluta heimatúnsins.

Gróin tún, skurðir og vegir eru þar sem túngarðurinn var.

Öll ummerki túngarðsins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-045 Bollastaðir

1708 og 1847, hjáleiga frá Hraungerði. 1708: “Bollastader, sjöunda hjáleiga, byggð í úthögum fyrir manna minni.” JÁM II, 137.

1708: “Fóðrast iiii kýr, ii úngneyti, xv ær, xii lömb, iii hestar. Kostir og ókostir sem segir um Lángstaði [sjá ÁR-046], nema þessi hjáleiga mætir stórum átroðningi af búfje heimajarðarinnar og hjáleiganna frammar öðrum í hverfinu, því þetta býli stendur við beitolandið.” JÁM II, 137.

1918: “Tún: 2.58 ha. girt með gaddavír. ca 55% sljett. Matjurtagarðar 10.33 arar” Túnakort 1918.

ÁR-045:008 frásögn brunnur

A 408697 N 384123

Brunnur var rúma 50 m austan við bæ 001 og tæpum 60 NNA við brunn 007 að sögn Ólafs Guðjónssonar, heimildamanns. Vegur að núverandi íbúðarhúsi er 6 m norðar. Fyllt hefur verið upp í brunninn en hann var eingöngu notaður fyrir heimilisfólk. Brunnurinn er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs. Brunnurinn var í náttúrulegri lægð í grónu túni. Það er nú grasivaxið og með sóleyjum.

Engin ummerki brunnsins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

ÁR-045:009 heimild um túngarð

A 408705 N 384141

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 afmarkaði túngarður allt heimatúnið. Á túnakorti frá 1918 hefur túnið verið stækkað til suðausturs og hluti gamla túngaðsins sést þar sem punktalína. Ekki er ljóst hvort að nýr túngarður var hlaðinn við stækkunina. Túngarðurinn var eingöngu skoðaður innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs ljóðleiðara en þar er hann horfinn.

Slétt tún eru þar sem túngarðurinn var. Mögulega sést hluti hans norðan við Norðurdælu en það þarnfast frekari skoðunar.

Öll ummerki túngarðsins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

ÁR-046 Lángstaðir

1708 og 1847, hjáleiga frá Hraungerði. 1708: “Lángstader, sjötta hjáleiga, byggð í úthögum fyrir manna minni.” JÁM II, 136.

1708: “Fóðrast kann iiii kýr, ii geldnaut, xiiii ær, x lömb, ii hestar. Kostir og ókostir sem segir um næstu 3 hjáleigur [Bollastaði ÁR-045, Heimaland ÁR-041 og Móakot ÁR-040], nema þessar engjar spillast ekki af grjóti og túnið er grýttara á þessari heldur en hinum. Vatnsból bregst um vetur og í lángrandi frostum.” JÁM II, 136.

1918: “Tún: 2.65 ha. ógirt, 25% sljett ca. Matjurtagarðar: 10.50 arar” Túnakort 1918.

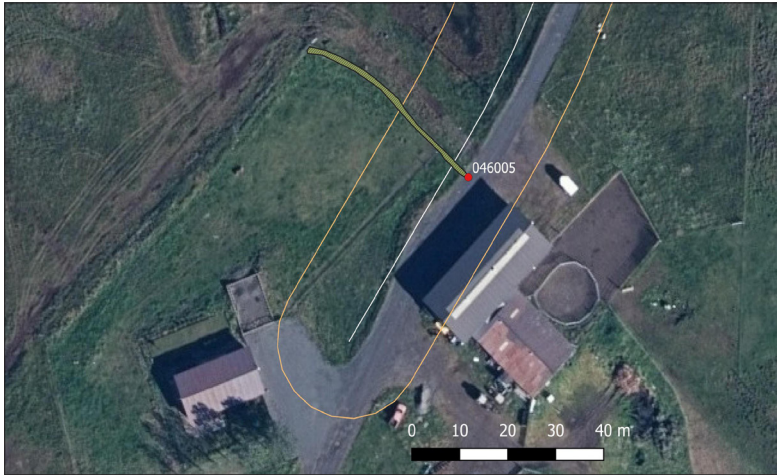
ÁR-046:005 garðlag túngarður

A 408591 N 383283

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna og á túnakorti frá 1918 er sýndur túngarður umhverfis bæ 001. Túngarðurinn afmarkaði um 200 x 150 m stórt svæði sem snéri norður-suður. Hlutar hans eru ennþá varðveittir. Túnið hefur verið stækkað til suðurs og suðausturs eftir að kortin eru gerð. Túngarðurinn er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs. Túngarðurinn skilur á milli gamla heimatúnsins sem enn er grasivaxið og slétt, og þýfðs móa umhverfis það.

Mynd 17: Túngarður ÁR-046:005, horft til norðvesturs.

Mynd 18: Uppmæling af túngarði ÁR-046:005.

Hluti túngarðsins hefur varðveist á þremur stöðum. Þeir eru mjög signir og mótar aðeins fyrir einni steinaröð í þeim öllum. Hér verður hverjum búi gefinn bókstafur til aðgreiningar. Túngarðurinn er 0,2 - 0,3 m hár og grjóthlaðinn. Hann er yfirleitt um 0,5 m á breidd. Bútur A liggur norðan við íbúðarhús sem byggt var um 1980 og endar til austurs við malarveg heim að því. Hann er rúmir 140 m að lengd og liggur í hálfhring. Bútur B byrjar suðaustan við núverandi fjárhús og liggur til suðurs inn á grasvaxið tún. Hann er tæpir 250 m að lengd og um 1 m á breidd. Bútur C byrjar

suðvestan við gamla heimatúnið og endar vestan við íbúðarhús sem bar byggt um 2000. Hann er um 200 m langur og liggur í 90°horn. Þá hluta sem vantar hefur verið raskað með framkvæmdum og túnasléttun.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

ÁR-052 Arnarstaðir

1708, jarðardýrleiki óviss, Skálholtsstólseign. 1847, 22 hdr., bændaeign.

1708: "Arnarstadakot [ÁR-053], bygd fyrir manna minni við heimatúnið." JÁM II, 131

1981: "Oft var þar tvíbyli á síðustu öld. Jörðinni fylgdi hjáleigan Arnarstaðakot sem nú hefur verið sameinuð við jörðina Læk" SB II, 447.

1708: "Fóðrast kann vi kyr, iii úngneyti, xx ær, xii lömb, iiii hestar. Afrjett ut supra. Torfrista engin teljandi, og fær ábúandi torf til af nábum sínum oftlega fyrir óákveðinn góðvilja. Stúnga bjargleg. Móskurður hefur verið, meinast eyddur. Skóg til kolgjörðar í almenningi ut supra. Túninu grandar grjótsuppgangur, og er þar fyrir mjög erfitt að vinna túnið. Landþröng er mikil, og kaupir ábúandi haga af Hróarsholti ... Hætt er kvikfje fyrir holgryfulæk nálægt túninu, og verður oft mein að, og verður að brúa þenna læk fyrir kvikfje á sumur." JÁM II, 131.

1918: "Tún: 3.76 ha. girt með grjótg. og vír. ca. 85% sljett. Matjurtagarðar: 13.28 arar" Túnakort 1918.

ÁR-052:017 *Vaðhóll* örnefni vað

A 406934 N 383472

"Vaðhóll. Norður frá Móhólum [014]. Landamerkjahóll milli: Króks [ÁR-054], Túns [ÁR-156] og Arnarstaða-kots [ÁR-053] og Arnarstaða," segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Vaðhóll var rúnum 700 m norðan við bæ 001, þjóðvegur 1 er um 20 m norðar og vegur að Arnarstöðum er 10 m vestar. Örnefnið, Vaðhóll, bendir til þess að hér hafi verið vað en nú (2008) er enginn lækur á svæðinu. Vaðið gæti hafi verið yfir Krókskeldu sem rann á þessum slóðum en svæðið hefur allt verið ræst fram með skurðum og þurrkað upp. Vaðið var líklega notað á gamla þjóðvegi 621:005 og póstleið 621:009 sem liggja á þessum slóðum. Vaðið var skammt austan við áhifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Engin ummerki vaðsins eru sjáanleg á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 1.

ÁR-054 Krókur

1708, 10 hdr., bændaeign. 1847, 10 hdr., bændaeign.

1708: “Krókskot, eyðihjáleiga, byggð fyrir manna minni laust frá heimatúninu. Varaði byggðin inn til næstu 2 ára, síðan í auðn.” JÁM II, 130. 1981: “Þar var hjáleigan Krókskot sem var lögð undir heimajörðina árið 1906.” SB II, 449.

1708: “Fóðrast kann áðurtalið kvikfje [v kýr, ii kvígur að fyrsta kálfi, i veturgömul, ii kálfar, xviii ær, v suaðir tvævetrir og eldri, xiiii veturgamlir, xx lömb, ii hestar, i hross, i folil veturgamall]. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga sæmileg. Móskurður til eldiviðar hefur verið, meinast eyddur. Skóg til kolgjörðar brúkar þessi jörð í almenningi ut supra. Túnið þykir mjög grýtt og torsókt. Enginu grandar vatn, sem jetur úr grasrót, og er mjög erfitt að vinna, þett engi fyrir vatni, nema í mestu þerrum. Landþröngt er, so jafnan þarf að sitja hjá búsmala um daga ... Hætt er kvikfje fyrir einu foræði, sem liggur kríngum túnið og jetur sig niður með holgryfjupyttum. Verður og þetta forað að brúa með stórerfiði undir hey og aðra hluti, sem menn þurfa heim að flytja.” JÁM II, 130.

1918: “Tún: 4.59 ha. girt með gaddavír, ca 90% sljett. Matjurtagarðar: 16.76 arar” Túnakort 1918.

ÁR-054:002 heimild um kálgarð

A 407668 N 384129

Kálgarður er merktur um 10 m sunnan við bæ 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918. Kálgarðurinn var beint vestan við íbúðarhús 009 sem byggt var 1911 en hefur nú (2024) verið rífið. Kálgarðurinn er skammt vestan við áhifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs. Slétt, gróíð plan ofan á miðjum bæjarhólum. Þar vaxa sóleyjar og hundasúrur. Svæðið var e.t.v. notað sem bílastæði af síðustu ábúendum en er nú grasivaxið.

Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirborði. Stærð kálgarðsins á túnakorti frá 1918 er 30 x 32 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

ÁR-054:004 heimild um rétt

A 407620 N 384015

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna var heimarétt tæpa 130 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 100 m sunnan við útihús 003. Réttin er ekki merkt inn á túnakort frá 1918 og hefur líklega verið hætt að nota hana fyrir þann tíma. Réttin var fast norðan við traðir 007 og var fast vestan við áhifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Þar sem útihúsið var er nú (2008) slétt og grasivaxið tún.

Engin ummerki útihússins eru sjáanleg á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-054:007 heimild um traðir

A 407668 N 384058

Traðir eru merktar að bæ 001 úr suðvestri á túnakorti frá 1918. Heimreiðin lá að bænum frá suðvesturhlíði á túngarðinum og í gegnum mitt heimatúnið. Samkvæmt túnakorti var heimreiðin um 120 m löng. Heimreiðin lá fast vestan við íbúðarhús 009 (rífið 2023) þar sem núverandi vegur að Króki kemur upp suðurhlíð bæjarhólsins. Vegurinn liggur á sama stað og heimreiðin og hún alveg horfin. Fyrirhugaður jarðstrengur verður plægður fast vestan við traðirnar.

Allar hliðar bæjarhólsins eru sléttar og grasivaxinar.

Engin ummerki heimreiðarinnar eru sjáanleg á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918.

ÁR-054:0171 Móakot tóft fjárhús

A 407534 N 383838

Tóft er tæpum 350 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 300 m suðvestan við brunn 018. Tóftin er sýnd á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Núverandi malarvegur að bæ 001 liggur um 30 m norðvestar. Fjárhúsið var enn í notkun í minni Ólafs Bjarnasonar, heimildamanns, en hann mundi ekki hvenær notkun þess var hætt. Tóftin er rétt austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs. Að sögn Ólafs Bjarnasonar, heimildamanns, var brunnur 017_2 við Móakot en ekki sást til hans á vettvangi. Ólafur mundi ekki nákvæmlega hvar brunnurinn var.

Tóftin er í sléttu, grónu túni. Litlir mýrarflákar eru víða í túninu.

Tóftin er 23 x 15 m og snýr NNV - SSA. Hún er gerð úr torfi, grjóti, steypu og bárujárni. Tóftin skiptist í fjögur hól. Hólf I er vestast í tóftinni, það er 10 x 6 m að innanmáli og snýr NNV - SSA. Veggirnir eru 1 m á hæð og sjást þrjú umförf af grjóti í þeim. Þakið hefur hrunið ofan í hólfið og það

Mynd 19: Móakot ÁR-054:017, horft til suðausturs. Myndin er tekin árið 2008.

Gólfíð er 1 m lægra en í hólum 1 og 2 og hólfið var líklega hlaða. Ekki sést innangur í hólfið en líklega hafa op verið á suðurvegg úr hólum 1 og 2. Hólfið er fullt af bárujárni og braki. Hólf IV er norðan við hólf III, það er steipt og ekki virðist vera innangengt þaðan í önnur hólf. Það er 8 x 6 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hólfið er steinsteipt. Tveir innangar eru á norðurhlið, um tveir metrar á milli þeirra. Veggirnir eru einungis um 0,3 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

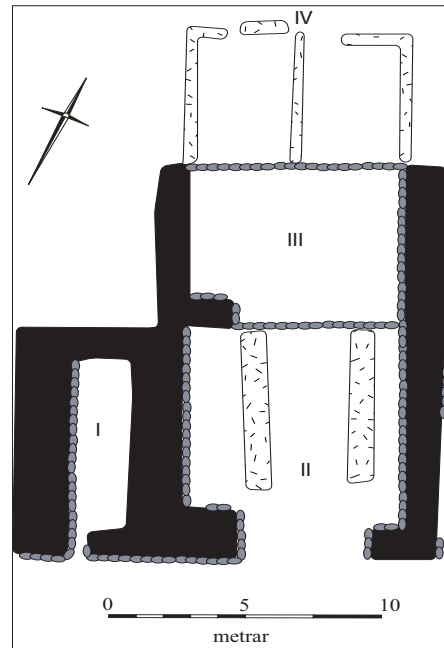
Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-054:0172 frásögn brunnur

Brunnur var við fjárhús 017_1 en ekki er vitað hvar hann var staðsettur. Engin ummerki hans sjást á yfirborði og líklega var fyllt upp í hann.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

er fullt af timbri og bárujárni. Innangur er í vesturhorni suðurveggjar. Hólf II er austan við hólf I, það er 10 x 11 m að innanmáli og snýr NNV - SSA. Veggirnir eru 1 m á hæð og fimm umför af grjóti sjást í þeim. Tvær steiptar jötur liggja eftir endilöngu gólfinu og eru um 2 m eru á milli þeirra. Innangur er á miðri suðurhlið og líklega hefur verið op yfir í hólf III á norðurvegg. Ekkert brak er innan í hólfinu. Hólf III er norðan við hólf II, er 11x7 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggir eru 2 m á hæð og 7 umför af grjóti sjást í þeim.

Mynd 20: Teikning af Móakoti frá 2008.

ÁR-054:028 heimild um útihús

A 407597 N 383928

Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús um 200 m suðvestan við bæ og tæpa 150 m VNV við Krókskot ÁR-055:001. Núverandi malarvegur að bæ 001 er um 20 m vestar. Útihúsið var fast austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Hér er nú (júlí 2008) slétt gróið tún með náttúrulegum hólum.

Engin ummerki útihússins eru sjáanleg á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918.

ÁR-054:029 heimild um túngarð

A 407574 N 383940

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 afmarkaði túngarður allt heimatúnið. Heimatún Krókskots ÁR-055 var fast sunnar og lágu túngarðarnir (sjá 55:008) saman að mestu, Árið 1918 eru túnin sýnd sameiginleg en einhverjar breytingar virðast verða á milli þess sem þessi kort eru gerð. Túngarðurinn var eingöngu skoðaður innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs en er horfin þar. Gróin, þýft tún eru á þessu svæði.

Engin ummerki túngarðisins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

ÁR-055 Krókskot

1708 og 1847, hjáleiga frá Króki. 1708: "Krókskot, eyðihjáleiga, bygð fyrir manna minni laust frá heimatúninu. Varaði bygðin inn til næstu 2 ára, síðan í auðn. ... Þessa grasnyt brúkar nú heimajörðin, og er henni áður talin. Aftur má hjer byggja, ef fólk til fengist, því hjáleigan lagðist í auðn, þegar bólan gjörði fólkfæðu." JÁM II, 130-1.

1981: "... Krókskot sem var lögð undir heimajörðina árið 1906." SB II, 449.

1708: "Fóðrast kunni iii kýr, vi ær, vi lömb, i hestur."

ÁR-055:005 Litlakot þúst fjárhús

A 407514 N 383825

Litlakot er merkt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 um 220 m vestan við bæ 001, utan túns og rúmum 10 m vestan við Móakot 054:017. Malarvegur að Króki er um 20 m vestar. Miðað við staðsetningu er um fjárhús að ræða. Þústin er fast suðaustan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðtrengs.

Þústin er í ójöfnu og grónu túni. Hólrimar eru í túninu sem og mýrarflákar.

Ekki sjást neinar hleðslur né skýrir veggir í þústinni vegna mikils gróðurs. Útlínur þústarinnar voru þó greinilegar og hefur hún verið um 9x9 m að stærð og 0,5 á hæð.

Hún virðist þó snúa norðaustur-suðvestur.

Mögulega hefur verið annað hólf fyrir suðvestan þústina en það er óskýrt vegna mikils gróðurs. Þó sést um 3 m langur og 0,4 m breiður bakki í gróðrinum þar. Greinlegt er að mannvist leynist undir sverði á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

Mynd 21: Litlakot ÁR-055:005, horft til suðausturs.

ÁR-055:006 heimild um útihús

A 407578 N 383887

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna var útihús um 140 m vestan við bæ 001 og um 80 m norðvestan við tóft 004. Malarvegur að Króki er um 30 m suðaustar. Útihúsið er ekki sýnt á túnakorti frá 1918 og líklega fallið úr notkun þá. Það er skammt austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðtrengs.

Þar sem útihúsið var er nú slétt og grasivaxið tún. Náttúrulegir hólrimar eru á svæðinu með mýrarflákum á milli.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-055:008 garðlag túngarður

A 407579 N 383903

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna var túngarður umhverfis túnið við Krókskot. Hluti þessa garðs sést enn fyrir vestan Krókskot. Þegar túnakortið er gert árið 1918 eru tún Króks og Krókskots sameiginleg en ekki hefur verið hlaðinn nýr garður. Túngarðurinn er horfinn innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðtrengs.

Garðlagið liggur í sléttu, grasivöxnu túni með náttúrulegum hólrimum og mýrarflákum.

Fyrir sunnan bæ hefur mýri afmarkað túnið en túngarðurinn byrjar fast norðan við hana. Túngarðurinn afmarkaði svæði sem var um 200 x 175 m stórt. Túngarðurinn liggur norður-suður og sést á 13 m kafla. Túngarðurinn hefur verið grjóthlaðinn og sést eitt umfar í honum. Nokkuð af grjóti hefur hrunið úr túngarðinum og sést steinadreif í framhaldi af honum til norðurs. Túngarðurinn er um 0,5 m á breidd og 0,4 m á hæð. Aðrar hliðar túngarðsins eru horfnar, mögulega vegna sléttunar eða grjót borið úr honum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

Árið 1466 selur Einar Erlendsson Brynjólfi Jónssyni jörðina Oddgeirshóla fyrir jörðina Tún og nokkurt lausafé, DI V, 467. 1708: Jarðardýrleiki óviss. Skálholtsstólseign. 1708: «Túnkot, hjáleiga af heimajörðunni, byggð fyrst hjer um 16 eður 17 árum skamt frá heimatúninu, þar sem ekki hafði áður byggð verið.» JÁM II, 129

1847: 17 2/3 hdr. Bændaeign. 1981: "Tún II. Þjónustubýli er Guðmundur Stefánsson frá Túni stofnaði árið 1973 ... Býlið fékk 7-8 ha. úr landi Túns til umráða." SB II, 451.

1708: "Fóðrast kann viii kýr, iii úngneyti, xxx ær, xv lömb, iiii hestar. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga næg. Móskurður til eldiviðar hefur verið, meinast vera, brúkast ei. Landþröng er, og nýtur ábúandi góðvilja nábúa sinna, en geldur vissan toll fyrir. Hætt er kvikfje fyrir holgryfulækjum, sem oft verður skaði að. Vatnsból bregst um vetur í frostum, og verður þá að þíða snjó fyrir menn og kvikfje, ella að sækja vatn til annars bæjar." JÁM II, 129.

1918: "Tún. 4.32 ha. Náth. 0.52 ha. [samases] 4.84 ha. girt grjótg. ca 90% sljett. Matjurtagarðar: 12.11 arar + nátthagarnir 10.50 arar [samases] 22.61 arar" Túnakort 1918.

ÁR-056:003 heimild um útihús

A 405607 N 383085

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918 var útihús um 50 m austan við bæ 001 og rúmum 70 m sunnan við útihús 004. Úihúsið er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Þar sem útihúsið var er slétt malarplan sunnan við skemmu sem þarna er, Engin ummerki útihússins sjást nú á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-056:009 garðlag túngarður

A 405626 N 385085

Mynd 22: Túngarður ÁR-056:009, horft til norðurs.

"Fornir túngarðar hlaðnir úr grjóti standa enn og er haldið í horfi til vörslu fyrir búfé," segir í Sunnlenskum byggðum II. Túngarðurinn liggur umhverfis heimatúnið að stórum hluta og sést vel á loftmynd. Hann er horfin að hluta fyrir suðvestan bæ 001 og núverandi vegur hefur einnig raskað honum. Gerði er merkt fast norðaustan við túngarðinn á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906, um 100 m norðaustan við bæ 001. Gerðið er skráð með túngarðinum. Líklegt er að gerðið sé merkt of austarlega á túnakortinu

frá 1906, það er um 170 m norðan við bæ og rúma 90 m norðaustan við útihús 004. Að sögn Stefáns Guðmundssonar var þetta rétt, kölluð Tripparétt en hann man ekki eftir öðru gerði á þessum slóðum. Hluti túngarðsins er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Fyrir innan túngarðinn er grasivaxið tún. Fyrir norðan og austan túngarðinn er þýfður mói en slétt tún til suðurs og vesturs.

Túngarðurinn er hlaðinn úr grjóti og gerður úr einfaldri steinaröð, um 0,2 m breiðri. Hann er um 800 m langur og afmarkar svæði sem er um 310 x 200 m stórt. Svæðið snýr norður-suður. Túngarðurinn er um 0,8 m á hæð og sjást nú

Mynd 23: Uppmæling af túngarði ÁR-056:009. Þetta virðist vera viðbót við túnið líkt og það var afmarkað 1906.

umför af steinum í honum. Hann liggur umhverfis heimatúnið en í suðri hefur hann verið sléttaður. Þar sést þó móta fyrir honum í grasinu sem um 0,2 m háum bakka á stöku stað. Túngarðurinn sést greinilega fyrir norðan, austan og vestan bæ. Á túnakortunum frá 1906 og 1918 er sýndur þvergarður sem lá austur-vestur úr vesturvegg og að bæ 001. Að sögn Stefáns Guðmundssonar skipti hann túninu í norður- og suðurtún en er nú horfinn. Þvergarðurinn var fast sunnan við nýlegan veg sem lagður var að Uppsölum. Samkvæmt Stefáni þarf að halda túngarðinum við reglulega, yfirleitt einu sinni á hverju vori. Nýbúið var að gera við hann vorið 2008 þegar jarðskjálfi reið yfir þann 29. maí og skemmdist hann töluvert. Ábúendur voru ekki vissir um hvort að gert yrði við hann aftur. Réttin snýr norður-suður og grjóthlaðin. Hún er 9 x 5 m að stærð, er einföld og er innangengt í suðvesturhorni. Veggirnir eru signir, um 0,3 m háir og 0,7 m þykkir. Veggir hafa að einhverju leyti hrunið út fyrir réttina. Steinarnir eru mosavaxnir og farnir að sökkva í gróður. Eftir að túnakortin voru gerð hefur túnið verið sækkað til austurs, sá hluti er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918; SB II, 450.

ÁR-056:017 heimild um rétt

A 405694 N 383262

Þar sem bærinn Tún II stendur nú voru áður færíkvíar. Þær voru gerðar úr timbri og stóð grjóthlaðin rétt andspænis þeim. Réttin stóð í norðvesturhorni grasivaxins túns andspænis Túni II. Kvíarnar voru um 125 m norðaustan við túngarð 009 og rúma 240 m norðaustan við bæ 001. Réttardælin er norðan við hina meintu staðsetningu réttarinnar. Réttin er sýnd á herforingjaráðskorti frá 1908.

Á svæðinu er nú íbúðarhús, Tún II, malarvegur að því og grasivaxið tún til austurs. Vegur inn að Túni I liggur nú á milli kvía og réttar.

Engin ummerki minjanna sáust (júní 2008) á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908 1:50000

ÁR-056:018 Austurbrunnur brunnur brunnur

A 405636 N 383071

Brunnur er tæpa 100 m austan við bæ 001 og um 30 m suðaustan við túngarð 009. Malarvegur heim að bæ er rúma 5 m fyrir norðan brunninn og vegur að minkabúi rúma 10 m til vesturs. Þetta var svokallaður Austurbrunnur og var eingöngu notaður til að brynna fyrir búpening að sögn Stefáns Guðmundssonar, heimildamanns. Brunnurinn er fast sunnan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs. Varða Brunnurinn er í sléttu og grasivöxnu túni, um 10 m frá hliði á túngirðingunni.

Mynd 24: Austurbrunnur ÁR-056:018, horft til NNA.

Brunnurinn er hlaðinn úr torfi og grjóti.

Nýlegt trélok er yfir opinu og ekki sést ofan

í brunninn. Undir lokinu sést í eitt umfar af steinum og torfhleðslu. Brunnurinn er nánast hringlaga og um 1 m í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-056:023 Digralækjarvarða heimild um landamerki

A 406908 N 383486

Digralækjarvarða var merkjapunktur Túns, Króks ÁR-054, Arnarstaða ÁR-052 og Arnarstaðakots ÁR-053. Varðan var um 1,4 km austan við bæ 001 og tæpa 730 m austan við Sauðhústún 010. Varðan stóð fast vestan við vegamót þjóðveg 1 og malarvegs að Arnarstöðum. Að sögn Stefáns Guðmundssonar var varðan grjóthlaðin. Með góðum vilja er hægt að greina útlínur vörðunnar á svæðinu, smá grjótdreif sést á svæðinu. Varðan er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstengs.

Þar sem varðan var liggur nú girðing á mörkum Arnarstaða og Túns. Sléttur malarvöllur er þar nú en þýfður mói til vesturs.

Engin ummerki vörðunnar sjást á svæðinu.

Hættumat: engin hætta

Getið í kirknaskrá Páls um 1200, DI XII, 8.

Máldagi Laugardælukirkju frá 1397 er varðveittur, DI IV, 53 og frá 1570, DI XV, 654.

Jarðarinnar er getið í kaupbréfi Langholts frá 1488, DI VI, 620 og í jarðaskiptabréfi Langholts og Bjarkar í Flóa frá 1566, DI XIV, 534. Þá er hennar getið í skiptabréfi eftir Pál lögmann Vigfússon, DI XV, 408.

1708: Jarðardýrleiki óviss. Kirkjustaður. 1847, 55 1/3 hdr. Bændaeign.

1981: "Þetta er stór jörð og henni fylgdu 6 hjáleigur sem nú hafa allar verið lagðar undir heimajörðina nema Uppsalar en sú jörð var seld ábúandanum þar. [...] Nokkurt landssvæði var af jörðinni tekið og lagt undir Selfosshrepp þegar hann var stofnaður árið 1947." SB II, 456

1709: "Fóðrast kann viii kýr, iiii úngneyti, xxx ær, ii hestar til eldis, v aðrir til bjargar ... Afrjett vide supra Sölvholt. Torfstunga næg, rista laus og heldur ekki vatni. Móskurður til eldiviðar nægur. Eggversvon lítil og dúntekja þar af í einum hólma í Ölvessá, sjaldan með hlunnindum teljandi. Beit um tvo mánuði á staðurinn í Eystra Ármóts land ... Sex stóðhrossa beit eftir máldaga staðarins í Selshóla í Sölvholtslandi ... Túnsins nokkrum parti spillir hitavessi í jörðunni, sem orðsakast af laug þar allnærri, og af þessum hitaseyðingi jetst úr grasrótin og gjörir flög. Enginu grandar Ölvessá með grjóti og leir í vatnagangi, bæði því enginu, sem nálægt henni liggur, og so við Laugardælavatn, þegar svo vill til, að hún hleypur yfir Flóann í leysingum á vetur ... Hætt er kvikfje fyrir holgryfulækjum og pyttum, sem víða eru í landinu." JÁM II, 121 1841: "Laust fyrir framan ferjustaðinn eru 2 grashólmar í ánni, og er í þeim æðarvarp gott." SSÁ, 73

1918: Tún 9,34 ha, ca. 95% slétt. Garðar 25,53 arar [1 ari er 100 m²].

ÁR-059:017 Laugardælastekkur tóft stekkur

A 403881 N 383258

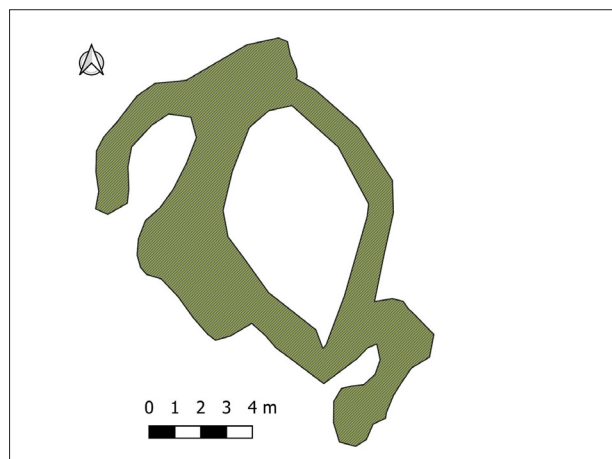
Mynd 25: Laugardælastekkur ÁR-059:017, horft til norðurs.

"Laugardælastekkur. Húsrústir sunnan við þjóðveginn, á móts við þar sem heimreiðin liggur af þjóðveginum heim að Laugardælum," segir í örnefnaskrá. Tóftin er í skógarjaðri, rúma 870 m sunnan við bæ 001. Um 30 m fyrir austan tóftina liggur þjóðvegur og tæpum 40 m til suðurs er tóft 042. Stekkurinn er fast sunnan við áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Tóftin er í skógarjaðri og er svæðið mjög þýft. Tóftin sést á milli trjána úr öllum áttum. Engin tré eru í sjálfri tóftinni.

Árið 2008 segir: «Tóftin er 8 x 14 m og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin skiptist í þrjú

hólf en er ógreinileg vegna mikils trjágróðurs umhverfis hana. Hólf I er í miðri tóftinni. Það er 6 x 4 m að innanmáli, snýr austur-vestur en norðurhluti þess er óljós. Vesturveggurinn er 1 m á hæð og sjást tvö umföer af stóru grjóti. Annars eru veggir hólfins um 0,3 m á hæð og ekki sést grjót í þeim. Ekki sést inngangur inn í hólfid en hann var að öllum líkindum á norðurhlið. Hólf II er austan við hólf I. Það er 5 x 1 m að innanmáli, snýr norður-suður og veggir eru 0,3 m á hæð. Eitt umfar af grjóti sést í veggjum. Hólfid hefur verið fyllt af grjóti. Inngangur er á miðjum suðurvegg. Hólf III er vestan við hólf I. Það er 3 x 3 m að innanmáli og inngangur á miðjum suðurvegg. Veggirnir eru 0,3 m á hæð, grónir og ekki sést

Mynd 26: Uppmæling af Laugardælastekk ÁR-059:017.

glitta í steina." Litlu er við þessa lýsingu að bæta. Erfiðlega gekk að mæla tóftina upp vegna mikils trjágróðurs.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 25

ÁR-063 Uppsalir

Jarðarinnar er getið í máldaga Laugardælakirkju frá 1397, DI IV, 53 og í máldaga sömu kirkju frá um 1570, DI XV, 654.

1708 og 1847, jarðardýrleiki óviss, Laugardælakirkjueign.

1708: "Fóðrast kann vii kýr, ii úngneyti, xviii ær, x lömb, iii hestar. Afrjett ut supra. Torfrista lök, stúnga næg. Móskurður til eldiviðar lakur, brúkast lítt. Skógarhögg til kolgjörðar brúkar jörðin frí í almenníngi ... Vatnsból erfitt fyrir fannlögum á vetur." JÁM II, 128.

1918: "Tún, 2,62 ha girt en alstaðar fjarri túninu. Ca 15% sljett. Matjurtaarðar 8.32 arar" Túnakort 1918.

ÁR-063:015 tóft fjárhús

A 405061 N 383170

Mynd 27: Tóft ÁR-063:015, horft til austurs.

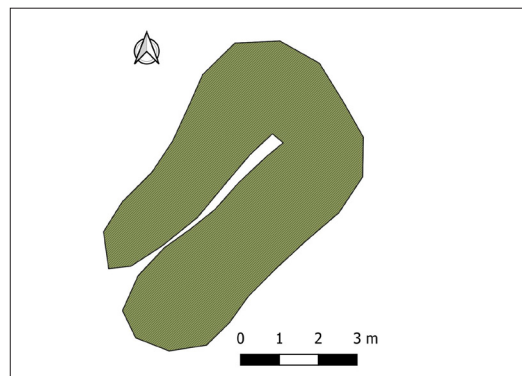
Tóft er rúma 320 m norðan við bæ 001, um 15 m vestan við malarveg heim að bæ og um 110 m vestan við hesthús (byggt 1930-1940). Guðjón Sveinbjörnsson, heimildamaður, telur tóftina forna enda var hún þegar orðin ógreinileg um 1915 þegar faðir hans tók við búskap á jörðinni. Sé tekið mið af staðsetningu og lögun tóftarinnar er líklega um fjárhús að ræða. Tóftin er skammt vestan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Tóftin er í þýfðum móa með mýrarflákum hér

og þar. Grasivaxinn blettur er vestur af tóftinni en annars er svæðið stórpýft.

Tóftin er 8 x 4 m að stærð, er einföld og snýr suðvestur-norðaustur. Ekki mótast fyrir hleðslum en víða glittir í grjóti í veggjum. Veggirnir eru um 0,3 m á hæð og mjög þýfðir sem gerir tóftina ógreinilega. Inngangur er á miðri suðvesturhlið. Ekki er hægt að sjá hvort að tóftinni var skipt í hólfi né hvort að fleiri mannvirki séu á svæðinu.

Hættumat: engin hætta

Mynd 28: Uppmæling af tóft ÁR-063:015.

ÁR-063:017 heimild um túngarð

A 405052 N 382926

Túngarður afmarkaði allar hliðar heimatúnsins nema til suðurs á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Á túnakorti frá 1918 er eingöngu túngarður suðvestan við túnið og miklar breytingar verða á túninu við upphaf 20. aldar sé tekið mið af þess. Túngarðurinn sést ekki innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs en ekki var leitað eftir honum annars staðar. Hann afmarkaði holtið sem bærinn er á og var á mörkum holts og mýra að mestu.

Slétt tún eru nú þar sem túngarðurinn lá.

Öll ummerki túngarðsins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

1708, jarðardýrleiki óviss, Skálholtsstólseign.

1708: “Eistra Ármót, Minna Ármót og Litla Ármót, sama er jörðin. ... Tóftarústir sjást hjer tvennar í heimatúninu, sem áður hafa hjáleigur verið, ekki bygðar í 70 ár eður lengur” JÁM II, 125, 126.

1847, 30 1/3 hdr., bændaeign.

1708: “Fóðrast kann á allri jörðunni xii kýr, ii úngneyti, xxx ær, xx lömb, vi hestar. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga lök. Móskurður til eldiviðar nógur. ... Engjar spillast af átroðningi ferðafólks að austan og ofan úr sveitum, sem ferðast til fiskikaupa að sjáfarsíðunni, og so spillist engið af yfirgáangi búsmalans, því. Landpröng er mikil, og njóta ábúendur þolinmæði náþúa sinna, en gjalda ei vissan toll fyrir. Hætt er kvikfje fyrir holgryfjulækjum og hraungjótum, sem oft verður skaði að. Vatnsból bregst á etur, og verður þá að þíða snjó og klaka fyrir menn og kvikfje” JÁM II, 126.

1918: “Tún 3,38 ha. ca 75% sljett og girt. Matjurtagarðar 15.55 arar” Túnakort 1918.

ÁR-066:004 heimild um traðir

A 406021 N 387182

Traðir eru merktar að bæ 001 úr suðvestri á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918. Traðirnar hafa legið á svipuðum stað og núverandi heimreið að bænum. Fyrirhugað er að plægja jarðstrengs fast austan við veginn.

Heimreiðin liggur upp á hólninn úr vestri, norðan við núverandi íbúðarhús og sunnan við útihúsin sem eru austar á hólnum.

Engin ummerki eldri traða sjást en núverandi heimreið hefur verið hefluð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-066:010 *Brunnbrekka* brunnur brunnur

A 406021 N 38721

Mynd 29: Brunnur ÁR-066:010, horft til vesturs.

“Brunnbrekka. Brekkan í túninu vestan við bæinn,” segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Brunnurinn sem brekkan er kennd við er um 90 m suðvestan við bæ 001 og um 30 m vestan við núverandi íbúðarhús, í slakka vestan við heimreiðina. Brunnurinn er skammt norðan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Brunnurinn er á grónu, smápýfðu svæði. Fast vestan við hann er lækjarspræna og þá slétt tún. Norðar og austar hækkar land upp á hólninn að núverandi íbúðarhúsi.

Brunnurinn er upphlaðinn. Hann er um 2x2 m stór og um 0,6 m hár. Járnplata er nú yfir opi hans.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 24.

ÁR-066:018 heimild um túngarð

A 406260 N 386987

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 afmarkaði túngarður sameiginlegt heimatún Litla-Ármóts og Halakots. Túnakortin frá 1918 sýna vel hvaða hluti tilheyrði hvorum bæ. Túngarðurinn var eingöngu skoðaður innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs, við báða bæina. Ekki er útilokað að túngarðurinn sé varðveittur austan við bæina, í mýri sem þar er.

Heimatúnið er slétt og grasivaxið. Innan þess er mikið jarðrask m.a. vegna bygginga.

Engin ummerki túngarðisins fundust á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906

ÁR-067 Halakot

1847, hjáleiga frá Litla-Ármóti.

1918: "Tún 3.55 ha. ca 65% sljett og girt. Matjurtagarðar 9.30 arar" Túnakort 1918.

ÁR-067:001 Halakot bæjarhóll bústaður

A 406241 N 387066

Fimm hús eru merkt á bæjarhól Halakots á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn er einnig merktur á túnakort frá 1918. Að sögn Svans Kristinssonar, heimildarmanns, var bærinn rifinn fyrir árið 1947. Hann stóð um 10 m suðaustan við núverandi íbúðarhúsi í Halakoti sem var byggt 1947. Nú er hesthús norðan við bæjarstæðið og til suðurs heimreiðin að núverandi íbúðarhúsi. Ekki sést móta fyrir bæjarhól né útlínunum hans.

Mynd 30: Bæjarhóll ÁR-067:001, horft til norðausturs.

Bærinn stóð á náttúrulegum hól. Þar er nú sléttur grasbali með öspum og birki. Bærinn stóð í suðaustur horni grasbalans. Svæðið er notað sem beitarland fyrir hross.

Engin ummerki bæjarhólsins eru sjáanleg.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-067:002 heimild um kálgarð

A 406249 N 387044

Kálgarður er merktur suðaustan við bæ 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918 og var sambyggður bæjarhúsunum. Nú er vegur heim að hesthúsi til norðvesturs og heimkeyrsla til austurs þar sem kálgarðurinn var. Stærsti hluti hans er þó innan núverandi bakgarðs og mikil trjágróður er þar nú. Fyrirhugaður jarðstengur mun fara í gegnum vesturhluta kálgarðsins.

Þar sem kálgarðurinn var er nú um 8 m breitt, malarborið, plan sem snýr austur-vestur.

Ekki sést til kálgarðsins á svæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-067:003 heimild um útihús

A 406214 N 387032

Útihús var um 20 m vestan við bæ 001 samkvæmt túnakorti frá 1918. Húsið er ekki sýnt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna og ekki í notkun þá. Vegur heim að núverandi hesthúsi liggur 20 m austur. Þar sem útihúsið var er nú grasivaxið tún. Það er skammt vestan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs. Túnið er framræst og nýtt til beitar.

Engin ummerki útihússins eru nú (2008) á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918.

ÁR-067:004 heimild um traðir

A 406225 N 387042

Heimreið lá að bæ 001 úr suðvestri samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Þar sem heimreiðin lá er nú hlið inn á tún sunnan við heimkeyrsluna að núverandi íbúðarhúsi. Þar er nú um 40 m afliðandi brekka til suðvesturs. Heimreiðin er ekki sýnd á túnakorti frá 1918. Fyrirhugaður jarðstengur mun iggja þvert yfir áætlaða staðsetningu traðanna.

Gróin tún heim að Halakoti og Litla Ármóti eru til vesturs. Til austurs og norðurs er bæjarstæðið sjálft og núverandi byggingar.

Engin ummerki heimreiðar sjást á yfirborði en samkvæmt túnakorti var hún um 40 m löng.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-067:005 Gerði heimild

A 406200 N 387052

“Gerði. Slétta vestast í túninu,” segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Gerðið var um 45 m vestan við bæjarstæði 001 og 17 m vestan við brunn 006. Nú er blautur pyttur 8 m vestar. Gerði er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Vestan við veg að hesthúsi er nú slétt og gróið tún. Gerðið var í túninu, fast vestan við aflíðandi brekku til suðvesturs.

Engin ummerki gerðisins sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 17.

ÁR-067:006 frásögn brunnur

A 406214 N 387058

Brunnur var um 30 m vestan við bæ 001 og um 30 m norðan við útihús 003. Hann hefur verið við endann á gróinni, aflíðandi brekku sem nær til vesturs frá bæ 001. Fyrirhugaður jarðstrengur er fast norðan við áætlaða staðsetningu brunnsins.

Grasivaxið, slétt tún með náttúrulegum hæðum er þar sem brunnurinn var.

Engin ummerki brunnsins sjást lengur (2008) á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

ÁR-068 Langholt

Jarðarinnar er getið í Sturlunugu, Sturl. GJ, II, 465 og í Árna sögu byskups, Bysk. GJ, I, 339. Árið 1484 kvittar Cicilla Andrésdóttir Árna prest Snæbjarnarson um andvirði fyrir 15 hundraða partinn í Langholti í Flóa, DI VI, 515. Árið 1488 selur Eiríkur Þorsteinsson Árna Snæbjarnarsyni sjö hundruð í jörðunni Langholti í Flóa, DI VI, 620. Árið 1502 seldi Stefán biskup í Skálholti Þorvarði lögmanni Erlendssyni jarðirnar Árbæ, Fossnes og Þórisstaði í Ölfusi fyrir jarðirnar Traðarholt og hálf Langholt í Flóa, DI VII, 622. Jarðarinnar er getið í reikningum Skálholtsstóls frá 1559, DI XIII, 458. Jarðaskiptabréf á 5 hdr. í Langholti og Björk í Flóa frá 1566 er varðveitt, DI XIV, 534.

1708: Jarðardýrleiki óviss, Skálholtsstólseign. 1708: “Þessari jörðu er skift í 2 bæi og standa báðir innan garða, er minni bæirnn talinn ... fjórðungur allrar jarðarinnar. ... Langholtspartur [ÁR-070], öðru nafni Lángholltskot, bygt fyrir manna minni, talinn fjórðungur allrar jarðarinnar.” JÁM II, 126-7.

1847: 42 2/3 hdr. Bændaeign.

1981: “Langholt III. Smábýli úr Langholti I sem Hreggviður Hermannsson frá Langholti stofnaði árið 1973. Býlinu fylgir 1 ha. eignarlands.” SB II, 470.

1708: “Fóðrast kann xii kýr, iiiii geldnaut, xl ær, xx lömb, i hestur alinn, vi á björg og haga. Hinu er í fóður komið eður einúngis vogað á útigang. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga næg. Eldiviður brúkast af töðum alleina og annarsstaðar að tilfengnu hrísi. Eggversvon lítil af æðarfugli í einum hólma, sem liggur í Hvítá, og dúntekja þar af heppnast sjaldan til gagnsmuna. Skóg til kolgjörðar hefur jörðin brúkað í almenníngi ut supra; en nú um nokkur ár hefur ábúandi keypt skóg á Þingvöllum.” JÁM II, 127.

1918: “Langholt (vesturbær). Tún 6.40 ha. girt í samsk. við haugholtshverfistúninu. 100% sljett. Matjurtagarðar 15.50 arar” Túnakort 1918. “Langholt (austurbær). Tún 2.9 ha. girt í samb. við fleiri tún. ca 100% sljett. Matjurtagarðar 8.43 arar” Túnakort 1918.

ÁR-068:001 Lángholt bæjarhóll bústaður

A 407288 N 387353

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918 voru bæirnir í Langholti, eystri og vestri, sambyggðir. Átta hús eru merkt á bæjarhól Langholts á bæjarteikningunni. Bæjarstæði Langholts er norðan við þjóðveginn. Steinhúsið sem er syðst og næst veginum stendur á bæjarhólnum. Traðir (endurhlaðnar) 005 liggja upp á hólnum að sunnan.

Steinhús stendur fremst á hólnum og ofar (aftan) við það er hlað og greinilegt að talsvert rask hefur verið á hólnum. Neðan og framan við er hinsvegar minna breytt.

Bæjarstæðið er utan í holti. Það er um 60 m breitt en erfiðara er að ákveða lengd vegna holtanna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-068:002 mannabein bænhus

A 407298 N 387363

1599: J laugardælasokn ero xij logbyle og nockrar hialeigur. Tiundar adtekt j næstu x är er .xij aurar. stundum minna. stundum meira.

J langhollte var til forna halfkirkia. þar med iij kugilldi og golldner presti x. aurar J langhollte hefr ecke verid kirkia j næstu lx ar. og eckiert upphelldi þadan. AM 66a 8vo, bl. 35a-37b. Mannabein komu í ljós við jarðrask fyrir um 25-30 árum (2003) í austurenda bæjarhóls í Langholti. Þar stóð hús sem nú er horfið, austan við steinhúsið sem nú er á bæjarhólnum (sbr. 001). Þessi staður er austan við traðirnar 005 sem liggja upp á hóllinn. Er líklegast að beinafundurinn bendi til þess að þar hafi bænhusið staðið.

Óræktarblettur - grjót og byggingarleifar eru þar sem beinin komu í ljós fast norðan og austan við malarhlað.

Ekkert sést á yfirborði en greinilegt er að mikið hefur verið raskað við svæðinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: AM 66a 8vo, bl. 35a-37b;

ÁR-068:003_1 gerði kálgarður

A 407274 N 387314

Útihús 003_2 og kálgarður 003_1 umhverfis eru merkt fast sunnan við vestari bæinn 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakorti frá 1918. Enn sér fyrir kálgarðinum fast sunnan við íbúðarhús í Langholti sem stendur þar sem gamli bærinn 001 var. Suður- og vesturhluti kálgarðsins eru innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs. Kálgarðurinn er nú upphækkuð grasigróin flöt. Heimreið að bænum er fast austan við hana en að sunnan er moldarflag. Austan við kálgarðinn er viðarpallur með leiktækjum, innan kálgarðs 004.

Kálgarðurinn er um 20x13 m stór og snýr

Mynd 31: Kálgarður ÁR-068:003, horft til norðurs.

Myndin er tekin árið 2008.

Mynd 32: Uppmæling af kálgorðum ÁR-068:003 og 004.

norður-suður. Hleðslur hans eru hæstar um 1 m frá suðri, austri og vestri en lægri úr norðri, 0,1-0,2 m. Kálgarðsveggirnir eru hlaðnir úr torfi og grjóti en nú er nær alveg gróið yfir grjótið. Hreggviður Hermannsson bætti við austurvegginn til norðurs alveg að íbúðarhúsinu. Samkvæmt bæjarteikningunni náði garðurinn lengra til vesturs árið 1906 en hann gerir nú og hefur hann hugsanlega verið minnkaður í seinni tíð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-068:003_2 gerði hesthús

A 407273 N 387327

Engin ummerki útihússins sem stóð innan garðsins samkvæmt túnakorti og bæjarteikningu sjást nú. Samkvæmt Hreggviði var þetta hesthús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-068:003_3 frásögn brunnur

Hreggviður Hermannsson, heimildamaður, sagði einnig frá því að brunnur hafi verið innan kálgarðsins, vestan við hesthúsið. Ekki sér til hans heldur og líklega fyllt upp í hann. Nákvæm staðsetning brunnsins er ekki þekkt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-068:004 gerði kálgarður

Mynd 33: Kálgarður ÁR-068:004, horft til norðurs. Myndin er tekin árið 2008.

A 407312 N 387332
Kálgarður er merktur fast sunnan við eystri bæinn í Langholti 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918. Enn sér fyrir kálgarðinum um 4 m austan við íbúðarhúsið í Langholti sem stendur þar sem gamli bærinn 001 stóð og um 3 m norðan við kálgarð 003. Fyrirhugaður jarðstrengur mun liggja í gegnum suðurhluta kálgarðsins en hann er horfinn innan þess. Vestan við kálgarðinn er malarstígur á milli kálgarðanna tveggja (005), sunnan við hann er slétt flöt en malarplan að norðan og austan. Gerðið er um 23x17 m stórt og snýr norður-suður. Kálgarðshleðslurnar eru greinanlegar að vestan og sunnan en ógreinilegar úr öðrum áttum, þær eru grónar, um 1 m á hæð. Garðurinn er að hluta gróinn grasi en hluti af honum er enn nýttur til ræktunar m.a. á

rabarbara.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-068:005 leið traðir

Mynd 34: Traðir ÁR-068:005, horft til norðurs. Myndin er tekin árið 2008.

A 407284 N 387307
Traðir lágu að bænum 001 úr austri samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakorti frá 1918. Traðirnar hafa verið endurhlaðnar en eru nú á sama stað. Þær liggja á milli kálgarða 003 og 004 frá bæ 001 til suðurs líkt og merkt er á kortin en samkvæmt túnakortinu lá vegurinn þaðan til austurs fyrir sunnan kálgarð 004 og svo til norðausturs. Hreggviður Hermannsson kannaðist ekki við að vegurinn hafi legið sunnan við garðinn til norðausturs en taldi það ekki ósennilegt að hann hafi verið þar á merkjum milli Langholts og Hallanda.

Traðirnar sem enn sjást á milli kálgarðanna 003 og 004 eru malarbornar, grónir garðarnir eru hvor sinn megin við þær.

Traðirnar eru myndaðar af kálgarðsveggjunum sem eru um 1 m háir. Þær eru um 40 m langar og um 3 m breiðar. Austan við garðinn þar sem

vegurinn lá áfram er verið að leggja nýja heimreið (júní 2008) en engin ummerki eldri traða sjást á framkvæmdasvæðinu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-068:022 garðlag túngarður

A 407255 N 387151

Túngarður liggur um suður- og austurmörk heimatúns í Langholti I. Syðsti hluti garðsins er um 150 m norðaustan við bæ 001. Fyrirhugaður jarðstengur mun liggja í gegnum austur- og vesturhliðar hans en á báðum stöðum er hann horfinn af yfirborði.

Túngarðurinn liggur í sléttu túni.

Túngarðurinn afmarkar svæði sem er um 130x160 m stórt og snýr suðvestur-norðaustur. Hann er alls um 300 m langur. Syðst við suðausturmörkin er garðurinn lágur og siginn, 0,3-0,4 m hár og víða einungis eitt umfar. Við austurmörkin verður hann greinilegri, um 0,7 m hár og þar má greina 3-4 umför grjóts. Norðar hækkar hann enn og er hæstur um 1 m áður en hann hverfur í malarnámu sem er norðan við túnið. Garðurinn er hlaðinn úr hraungryti og þar sem hann er breiðastur er hann um 1 m á breidd. Túngarðurinn hefur án efa umlukt allt heimatúnið í Langholti og kemur ágætlega heim og saman við túnakort frá 1918.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

ÁR-068:030 garðlag vörslugarður

A 407213 N 387055

Garðlag liggur norðan við afleggjara að Langholtshverfi, suðvestan við bæ 001. Girðing er um 7 m sunnan garðlagið. Garðlagið afmarkaði stórt svæði norðan við veginn og hlutar af vestur- og suðausturhorni eru innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Garðlagið er í þýfðum móa með moldarflögum á stöku stað.

Garðlagið liggur norðaustur-suðvestur meðfram vegi að Langholtshverfi. Það er gert úr einfaldri steinaröð og er um 0,3 m á hæð og 0,3 m á breidd. Það er rúmir 300 m á lengd og er gróið að mestu og nokkuð þýft á köflum. Víða er rof í því. Garðlagið hverfur undir veginn en sést aftur. Ekki er ljóst í hvaða tilgangi garðlagið var hlaðið. Þetta gæti verið hluti af garðlagi 069:015 en bein tengsl eru ekki á milli þeirra.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Mynd 35: Garður ÁR-068:030, horft til vesturs.

ÁR-069 Hallandi

1847, hjáleiga frá Langholti.

Túnakort 1918: "Tún 3,17 ha. girt að nokkru leiti. ca. 80% sljett. Matjurtagarðar 9.20 arar" Túnakort 1918.

ÁR-069:015 garðlag vörslugarður

A 406559 N 386263

Garðlag liggur suðvestan við bæ 001, beygir til suðurs og endar skammt vestan við Grímsskjól 012.

Garðlagið liggur í stórþýfðum móa en klettur stinga upp nefnu hér og þar. Garðurinn er fast austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs. Garðlagið liggur vestan við Langholtsveg og beygir til austurs hjá afleggjaranum heim að Langholtshverfi. Svæðið er um 1100 x 350 m og snýr norður-suður. Garðlagið er um 0,3 m á hæð, 0,15 m á breidd og gróið. Það sést eitt umfar af hleðslu í garðlaginu. Garðlagið liggur norður-suður meðfram Langholtsvegi og beygir síðan til austurs að Langholtshverfi.

Minni þvergarðar eru sjáanlegir innan þessa garðlags en þeir eru óskýrir vegna þess hversu þýft svæðið er. Garðlagið er um 1,1 km á lengd og óskýrt. Girðing hefur verið sett ofan á garðlagið meðfram Langholtsvegi. Þetta hefur líklegast verið vörslugarður eða landamerkjagarður. Það liggur á merkjum Hallanda og Halakots ÁR-067 með fram Langholtsvegi og á merkjum Hallanda og Langholts heim að

Mynd 36: Garður ÁR-069:015, horft til norðurs.

Langholtshverfinu. Garðlagið heldur síðan áfram inn í land Langholts og endar þar í þýfðum móa.
Hættumat: engin hætt

ÁR-071 Oddgeirshólar

1686: 40 hdr. Bændaeign. 1709: 50 hdr. Bændaeign. 1847: 50 hdr. Bændaeign.

Oddgeirshóla er getið í Landnámu: “Bræðr tveir bjöggu í landnámi þeira Finns ok Orms, Hróðgeirr enn spaki í Saurbæ, en Oddgeirr at Leirá ... Þeir Hróðgeirr bræðr námu síðan lönd í Flóa, Hraungerðingahrepp; bjó Hróðgeirr í Hraungerði, en Oddgeirr í Oddgeirshólum; hann átti dóttur Ketils gufu.” ÍF I, 68. Einnig: “Hróðgeirr enn spaki ok Oddgeirr bróðir hans, er þeir Fiðr enn auðgi ok Hafnar-Ormr keyptu brutt ór landnámi sínu, námu Hraungerðingahrepp, ok bjó Oddgeirr í Oddgeirshólum” ÍF I, 374. Jarðarinnar er einnig getið í Harðarsögu ok Hólmverja, ÍS XII, 220.

Varðveitt eru sölubréf fyrir jörðina frá 1463, DI V, 387-88 og frá 1466, DI V 467-8. Þá eru varðveitt próventubréf frá 1474 um Oddgeirshólareið, DI V, 731-5 og sáttargjörðarbréf vegna reiðarinnar frá 1492, DI VII, 88-89.

Kirkjustaður: ODDGEIRSHÓLAR Í FLÓA (Á) -Maríu - KIRKJA c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 8. [um 1220]: Þesse er maldagi mariu circiu þeinar er stendr j oddgeirs holum. at þar scal syngia hvern loghelgan dag oc annan hvern ottu song þar scal prestr hafa .iiij. mercc caups Þar liggir til kirkiu hafnar fiara half oc land at [Litlu] reycium oc tiund þaðan oc lysi tollr allr oc tiund or ollum heima husum iij. kugilldi bu fiar fylgia circiu. clucur .ij. kerti sticur .ij. alltara clæði .iiij. elldberi. tiolld of songhus. xvj. mercc vax; Máld DI I 410.

1397: a land ad Reykium. halfa Hafnarferiu til reka. Þar tekst heima oll tiund oc lysitollar og fra Reykiumm. portio Ecclesie vmm .xx. ár arliga xiiij. aurar. enn mork arliga medan Einar bio. huad reiknadizt in summa. ccc. oc .xx. oc half mork. enn firir halld aa kirkiu oc firir Þa hluti sem hann hafdi til lagt ... fiell aptur. xijc. oc half mork. oreiknad .xc. sem kirkian aa j hans gardi. Hun a j sijna portionem vmm næstu fyrerfarandi. x. ár vij. hundrud oc .x. aurar. Jtem jordina a Laugumm sette Snorre Jonsson j portionem; Máld DI IV 51-52.

[1491-1512]: Byskups stephans maldage. Kirkia j oddgeirsholvm a fimm kyr og fimm asavdar kvigilldi. Máld DI VII, 45 [AM 263 fol, bl. 55]

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. b. 50}

1553: Máld DI XII, 659.

1570: Máld DI XV, 654.

3.3.1752 og 13.4.1754: Kirkja í Oddgeirshólum flutt að Hjálmholti; (PP, 78) [konungsbréf]

1754: Sýslumaður Brynjólfur Sigurðsson lét gjöra kirkju í Hjálmholti í Flóa, en Oddgeirshóla kirkja var lögð af, Hraungerði beneficium og prestssetur framvegis, en Laugardælir stólsjörð. Ölfusvatnsannáll IA IV, 372.

“Austurkot [ÁR-073], hjáleiga, bygð skamt frá heimatúninu fyrir manna minni. ... Oddgeirshólahöfði, önnur hjáleiga, bygð fyrir manna minni við heimatúnið, [ÁR-072] ... Litlu Reiker [ÁR-082], þriðja hjáleiga, bygð í úthögum fyrir manna minni ... Hóll, [ÁR-071:019] fjórða hjáleiga, nú í eyði, bygð við heimatúnið hjer um fyrir 30 árum” JÁM II, 142-3.

1981: “Þetta er landnámsjörð og fylgdu henni lengi margar hjáleigur ... Þær hjáleigur er sameinast heima jörðinni eru: Oddgeirshólahöfði en það býli hefur ekki verið í sérabúð síðan 1927 ... Í munnmælum er að þar hafi tvær aðrar hjáleigur verið og önnur heitið Hóll en hin Lambhagi, en báðar fyrir löngu komnar í eyði ... Frá 1936 hafa þrír bræður búið félagsbúi á jörðinni ... Þeir skiptu jörðinni í 3 býli [Oddgeirshóla I, II og III] ... Magnús Guðmundsson ... hefur nú stofnað nýbýlið Oddgeirshóla IV. Fékk Magnús 100 ha. Lands á erfðaleigu» SB II, 473, 475.

1708: “Fóðrast kann vii kyr, iij úngneyti, xl ær, xx lömb, iv hestar. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga bjargleg. Móskurður til eldiviðar meinast vera, brúkast ei. Eggversvon í tveimur hólum í Hvítá ... Reka á kirkjan í Einarshöfn á móts við Skálholtsstað ... Skóg á kirkjan norður á afrjett fyrir ofan Eystri-Hrepp þar sem heitir Dímon. Þar hefur jörðin brúkað kolgjörð oflega, stundum í almenningi ut supra. Þetta skógaritak er nú mjög eytt og komið í fornviði. Engið spillist af vatni, sem jetur úr rótina til stórskaða og eyðileggingar. Vatnsból erfitt fyrir fannlögum á vetur.” JÁM II, 141-2.

1918: “Tún: 6.32 ha. afgrit í sambandi við stóran bithaga, ca 80% sljett. Matjurtagarðar 19.23 arar”

Túnakort 1918.

ÁR-071:007 heimild leið

A 411087 N 387499

Á herforingjaráðskortum 37 og 47 sem gerð eru á árunum 1908 og 1909 sést leið liggja til norðvesturs frá leið ÁR-621:018, sunnan við heimatúnið sem og klettana sem þar eru, allt að Höfða ÁR-072, sem er hjáleiga vestarlega innan heimatúnsins. Leiðin liggur þvert í gegnum áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs en var ekki skoðuð að öðru leyti.

Gróið deiglendi er þar sem leiðin lá.

Engin umerki leiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 37 og 47 1:50000

ÁR-071:031 vegur leið

A 411287 N 387973

Gömul heimreið að bæ 001 sést í mýrinni fyrir sunnan bæjarholtið. Vegurinn liggur frá malarvegi að Austurkoti ÁR-072 í suðri og norður að bæ 001. Traðir 006 liggja til vestur frá bæ 001 og ekki er hér um sömu leið að ræða. Þessi vegur er að öllum líkindum yngri miðað við legu hans og gerð. Hann er fast austan við áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs.

Vegurinn liggur í grasivaxinni og blautri mýri.

Grasivaxinn vegurinn hlykkjast frá suðri að bæ 001. Hann virðist vera upphlaðinn og er um 0,3 m hár. Vegurinn sést á um 100 m löngum kafla. Í suðri sést vegurinn á milli tveggja hóla og er þar um 1,5 m breiður og ekki upphlaðinn. Þar sem hann er upphlaðinn er hann um 3,5 m á breidd og 0,3 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Mynd 37: Vegur ÁR-071:031, horft til suðurs. Myndin er tekin árið 2009.

ÁR-071:034 garðlag vörslugarður

A 411243 N 387798

Garðlag liggur til suðurs eftir þýfðum móa, um 120 m austan við Hól 019. Garðlagið sést í grónu mólendi skammt vestan við malarveg að Oddgeirshólum.

Garðlagið liggur í þýfðum og grónum móa með blautum mýrardælum. Það er mjög stutt niður á hraun á þessu svæði.

Garðlagið hefst rétt suðvestan við malarveg að bæ 001 og liggur til suðurs. Garðlagið er grjóthlaðið, um 250 m að lengd og sést eitt umfar af grjóthleðslu í því. Í norðurenda er garðlagið um 1 m á breidd og 0,4 m á hæð og gróið. Meirihluti garðlagsins er þó ógróinn, um 0,2 m á hæð og er nánast útflatt. Þetta hefur líklega vörslugarður eða jafnvel túngarður Hóls 019. Það er þó ekki hægt að stafesta án frekari heimilda.

Hættumat: engin hætta

Mynd 38: Garður ÁR-071:034, horft til norðurs.

1708: Jarðardýrleiki óviss. Skálholtsstólseign. JÁM, 145-146. 1847: 24 hdr. Bændaeign. JJ, 57). Jarðarinnar er getið í Árna sögu byskups: “Snorri hét maðr ok var Narfason ...Snorri hafði tekit með konu sinni land í Hjálmaholti ok annat land, er Mörk hét.” Bysk. GJ, I, 375 og síðar: “....tók hann Ketil á Torfastöðum ok flutti með sér ofan í Hjálmaholt ok hét honum mörgum harðendum...” Bysk. GJ, I, 383. Jarðarinnar er getið í dómi sex presta um vangoldna ‘ískyldarsauði’ af jörðinni til Skálholtsstaðar árið 1464, DI V, 425 og í vottun um ískyldarsauð úr Hjálmholti frá 1548, DI XI, 611.

Kirkjustaður:

HJÁLMOHOLT Í FLÓA (Á) -Jóni - HÁLFKIRKJA

1397: “[á kvikfé] slyk portio sem fallid hafði lagdist til kirkju vppgiordar. Takast heima aller lysetollar;” Máld DI IV 51

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. Bl. 50} lögð niður um hrið

3.3.1752 og 13.4.1754: Kirkja í Oddgeirshólum flutt að Hjálmholti; (PP, 78) [konungsbréf]

1754: Sýslumaður Brynjólfur Sigurðsson lét gjöra kirkju í Hjálmholti í Flóa, en Oddgeirshólakirkja var lögð af, Hraungerði beneficium og prestssetur framvegis, en Laugardælir stólsjörð. – Ölfusvatnsannáll IA IV, 372.

29.3.1805: Hjálmholtskirkja lögð niður og sóknin lögð til Hraungerðis; (PP, 78) [konungsbréf]

1708: “Hiálmholtz Hiáleiga [011], bygð skamt frá heimatúninu fyrir manna minni. ... Stertur, hjáleiga [012], hefur í eyði legið 20 ár eður lengur; var þar fyrir bygð um nokkur ár; menn muna óglögt hvað lengi.” JÁM II, 146.

1847 er sagt að Laugar, 9 hdr jörð, hafi áður verið Hjálmholtskirkjueign. JJ, 57.

1981: “... Til hennar voru lagðar þrjár hjáleigur ... Og Hjálmholtskot, öðru nafni Vesturkot [ÁR-077] ... Enn sér til tófta þar sem talinn er hafa verið bærinn Mörk.” SB II, 483.

1708: “Fóðrast kunna viii kyr, iiii úngneyti, xxx ær, xx lömb, v hestar. Hvað sem fleira er af nautum og sauðfje kaupir ábúandi fóður fyrir. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga bjargleg. Skóg til kolgjörðar í almenníngi ut supra. Enginu grandar vatn, sem jetur úr rótina. Hætt er kvikfje fyrir einum holgryfjulæk, sem kallast Merkurlækur, og verður oft mein að. Vatnsból bregst sumar og vetur, og er þá langt og erfitt til að sækja í áðurnefndan Merkurlæk.” JÁM II 145-6.

1918: “Tún: 7.93 ha. girt með engjum. ca 90% sljett. Matjurtagarðar 12.55 arar.” Túnakort 1918.

ÁR-076:031 tóft beitarhús

A 413837 N 383769

Mynd 39: Beitarhús ÁR-076:031, horft til VNV.

Beitarhúsin eru 14x7 m að stærð og snúa ANA-VSV. Tóftin er einföld og opin til vesturs. Veggirnir eru alveg grónir og hvergi sést glitta í grjóti. Veggjahæð er 0,7-1 m og þeir eru um 1 m á breidd. Flatt, grasivaxið svæði er framan við op beitarhúsanna en ekki mótur fyrir hleðslum þar nærri né eru þar merki um hlöðu. Ekki sést til annarra tófta í nágrenninu.

Hættumat: engin hætt

Tóft er í vesturenda Torfholts ytra. Það er tæpum 2 km suðvestan við bæ 001 og 1,4 km suðvestan við stekk 026. Um 50 m sunnan við tóftina er Þjóðvegur 1 og sést hún vel frá honum. Samkvæmt Þormóði Ólafssyni var tóftin beitarhús, Beitarhúsin eru í brekku sem hallar til vesturs niður af um 6 m háu holti. Grasivaxið og stórþýft mólendi er niður af holtinu.

Mynd 40: Uppmæling af beitarhúsi ÁR-076:031.

1708, jarðardýrleiki óviss, Skálholtsstólseign. JÁM II,146-147 . 1847, 17 2/3 hdr., bændaeign. JJ, 58. Búskap var hætt á jörðinni milli 1980-1990 og er þar rekið fangelsi.

1708: "Fóðrast kann iiíi kýr, ii úngneyti, xii ær, x lömb, iii hestar. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga lítt nýtandi og í sama máta Móskurður til eldiviðar. Skógur til kolgjörðar í almenníngi ut supra. Enginu grandar vatn, sem jetur úr rótina til stórskaða og eyðileggíngar so þar fyrir er þess mikill hluti graslaus orðinn og kominn í flag. Hætt er kvikfje fyrir hraungjám, holgryfulækjum og torfgröfum gömlum til stórmeina. Vatnsból erfitt á vetur fyrir fannlögum. Ekki er óhætt húsum og heyum fyrir óviðrum." JÁM II, 147.

1918: "Tún: 4.31 ha. ... I 0.26 + II 0.30 ha. 4.87 ha ógirt en 70% sljett. Matjurtagarðar 9.20 arar" Túnakort 1918.

ÁR-078:001 *Bitra* bæjarhóll bústaður
Sex hús eru merkt á bæjarhól Bitru á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Bærinn er einnig merktur á túnakort frá 1918. Miðað við bæjarteikninguna var bærinn sunnan við íbúðarhús sem byggt var 1942. Það hús var rífið og núverandi hús, sem er fangelsi, var byggt um 1980 nokkuð suðvestar. Í Sunnlenskum byggðum II er ljósmynd af húsinu sem byggt var 1942. Bæjarhóllinn var því sem næst á miðju, náttúrulegu holti sem er tæplega 10 m á hæð. Þar er nú stafli af trjágreinum. Ekki sér til uppsafnaðra mannvistarlaga, svæðið hefur verið sléttað og nánasta umhverfi mikið raskað. Ekki er útilokað að mannvistarlög leynist hér undir sverði.

Engin ummerki bæjarhóls sjást lengur.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

A 415266 N 384390

Mynd 41: Bærinn var færður austur eftir að bæjarteikning danskra landmælingamanna var gerð 1906. Hann var á þessum stað til 1942. Myndin er tekin árið 2010.

ÁR-078:002 heimild kálgarður

A 415273 N 384373

Kálgarður er merktur fast sunnan við bæ 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Einungis traðir 004 voru á milli bæjarins 001 og kálgarðsins. Trjám hefur verið plantað fyrir austan og norðan kálgarðinn.

Kálgarðurinn var á sléttu, grasivöxnu svæði í afliðandi halla til suðurs niður af náttúrulegu holti. Núverandi íbúðarhús er innan suðurhluta kálgarðsins.

Öll ummerki kálgarðsins eru horfin af yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-078:003 heimild um kálgarð

A 415228 N 384407

Kálgarður er merktur fast við norðvesturhorn bæjar 001 á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Jón Kjartansson, heimildamaður, man eftir kálgarðshleðslu sem fór undir fjós sem byggð voru í tengslum við íbúðarhús frá 1942. Fjósið sést á ljósmynd í Sunnlenskum byggðum II. Gámur, nýttur sem geymsla, er núfast austan við áætlaða staðsetningu kálgarðsins. Kálgarðurinn er ekki merktur á túnakort frá 1918 og líklega fallinn úr notkun þá.

Þar sem kálgarðurinn var er malarplan og grasivaxið svæði.

Engin ummerki kálgarðs sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-078:004 vegur traðir

A 415150 N 384262

Traðir eru merktar að bæ 001 úr norðaustri og áfram til suðvesturs á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 og á túnakort frá 1918. Jón Kjartansson, heimildamaður, telur að austurhluti traðanna, sem lá frá bæ 001, hafi náð allt að Bitrutjörn til austurs. Sá hluti sést enn en sá vestari er horfinn. Núverandi malarvegur að Bitru liggur yfir suðvesturhluta traðanna.

Traðirnar liggja til austurs, niður gróið holt.

Traðirnar voru samtals um 330 m langar og lágu austur-vestur, þvert yfir holtið sem bær 001 er á. Austurhluti traðanna er enn varðveittur og sjást þær á 50 m löngum kafla. Til norðurs eru traðirnar hlaðnar inn í holtið og sést hleðslan enn þó hún sé nokkuð sigin. Hún er 0,8 m á hæð og óljós vegna gróðurs. Mest sjást 3 umför af grjóthleðslu í tröðunum sem eru 3 m breiðar. Suðurhlið traðanna var einnig hlaðin en sú hlið er röskuð. Þar er nú gaddavírsgirðing. Traðirnar voru upphlaðnar en sú hleðsla nú horfinn og liggur bíslóði nú á þessum slóðum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918.

ÁR-078:018 Torfdalur garðlag nátthagi

A 416071 N 384418

Mynd 42: Nátthagi ÁR-078:018, horft til NNV.

“Torfdalur. Vestur frá Grjótum, norðan vegar,” segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Á túnakort frá 1918 er sýnt stakstætt tún merkt I og er þetta líklega þar. Á túnakortinu er það á milli gamla heimatúnsins og stakstæðs túns umhverfis Fjárhústættur 011. Túnið var nátthagi og vel má enn merkja hann þó að bæði fjarlægð og áttahorf sé ekki merkt rétt á túnakortið. Torfdalur er innan nátthagans. Náttaginn er 650 m austan við bæ 001 og rúma 180 m norðvestan við Fjárhústættur 011. Þjóðvegur 1 liggur eftir syðsta hluta nátthagans og sjást hleðslurnar vel þaðan. Skammt vestan nátthagans er Bitrutjörn.

Gróið hraun vaxið mosa og lyngi er allt innan og umhverfis nátthagann. Torfdalur er vot mýri á milli tveggja gróinna hraunbakka. Mýrin er slétt, grasivaxin með kjarrgróðri.

Garðlag afmarkar nátthagann, sem er 240x220 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Gerð þjóðvegur 1 raskaði suðurhlið túngarðsins og hún nánast horfin. Nátthaginn er grjóthlaðinn og stór hluti garðlagsins er vaxið mosa, lyngi og grasi. Garðurinn er 0,2-1,2 m á hæð og mest sjást 2 umför af grjóthleðslu í honum. Garðlagið er 0,4-1 m á breidd. Á síðari stigum hefur verið girt eftir hluta túngarðsins, leifar timburstaura sjást á stöku stað. Þegar Jón Kjartansson, heimildamaður, flytur að Bitru árið 1940 var hætt að nota nátthagann. Engin ummerki ristu sjást á yfirborði en torfdalur er því sem næst í miðju nátthagans.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 5; Túnakort 1918

Mynd 43: Uppmæling af nátthaga ÁR-078:018.

1708: 20 hdr. Bændaeign. JÁM, 139-40. 1847: 20 hdr. Bændaeign. JJ, 58.

Bréf fyrir hálfu Ölvatnsholti frá 1546 er varðveitt í bréfabók Gizurar biskups Einarssonar, DI XI, 455.

1708: "Þessari jörðu er sundurskift í tvo bæi, standa báðir í sama túninu, og var litli bærinn, sem kallaður er Aulvatzholltshöfde, bygður fyrir manna minni og um nokkra tíma haldinn hjáleiga. En síðan hjer um fyrir 40 árum hefur þetta býli með vissum dýrleika verið partur úr allri jörðunni. [...] Heimabærinn og það sem honum fylgir xvii hdr., og 40 álnir ... Aulvatnsholltzhöfde ... Ii hdr., 80 álnir [...] Fóðrast kann vii kýr, iii úngneyti, xxx ær, x lömb, v hestar. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga lök. Móskurður til eldiviðar hefur verið, meinast eyddur." JÁM II, 139-40.

1981: "Lengi var hér tvíbýli (austurbær og vesturbær) en frá 1916-1960 var hér einbýli. [...] Árið 1968 byggði Kjartan Runólfsson nýtt íbúðarhús í Ölvisholti og var jörðinni þá skipt í tvo jafna hluta." SB II, 479-80.

1708: "Fóðrast kann vii kýr, iii úngneyti, xxx ær, x lömb, v hestar. Afrjett ut supra. Torfrista og stúnga lök. Móskurður til eldiviðar hefur verið, meinast eyddur. Beit hefur jörðin brúkað í Brúnastaðalandi ... Skóg til kolgjörðar brúkar þessi jörð sem aðrar í sveitinni í almenníng ... Enginu grandar bæjarlækurinn, sem ber á það leir og mor, og so jetur vatn úr rótina til skaða. Landþröng er, og nýtur ábúandi þolinmæði nábúa sinna, en geldur ei vissan toll. Hætt er kvikje fyrr fornum torfgröfum, holgryfjulekjum og afætudýjum. Vatnsból erfitt á vetur fyrir fannlögum ... Aulvatnsholltzhöfde ... Fóðrast kann ii kýr, vi ær, iiiii lömb, i hestur. Kostir og ókostir sem á heimajörðinni segir." JÁM II, 140-41.

1918: "Tún 5.50 ha. Grit fyrir tún með engjum. Ca 75% sljett. Matjurtagarðar 15.5 arar" Túnakort 1918.

ÁR-079:018 Stekkatún töft stekkur

A 413213 N 386219

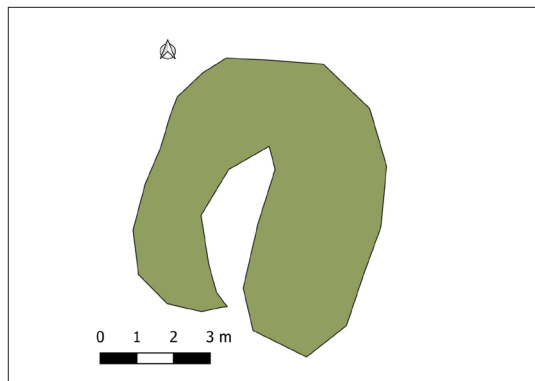
"Stekkatún. Fjárhústóft norðaustur frá Höfðanum [002]," segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Stekkurinn er 400 m norðan við kvíar 019 og 700 m norðan við bæ 001. Stekkurinn er 20 m austan við malarveg og sést vel frá honum. Hann sést á herföngjaráðskorti frá 1908.

Stekkurinn er í stórþýfðu og grónu mólendi. Hraungryti og klettur standa víða upp úr sverði inn á milli mýrarfláka.

Stekkurinn er í suðvesturhluta náttúrulegs hóls, í afliðandi halla til suðurs. Hóllinn er 1,5

Mynd 44: Stekkur ÁR-079:018, horft til suðausturs.

Mynd 45: Uppmæling af náthaga ÁR-078:018.

m á hæð, 15 m í þvermál og gróinn. Tóftin er 10x6 m að stærð, snýr norður-suður og skiptist í 2 hólf. Hólf 1 er sunnar. Það er 5x2 m að innanmáli og op er á suðurvegg. Veggjahæð er 0,8 m á og veggir eru grónir mosa en víða sést glitta í grjóti. Hólf 2 er norðan við hólf 1 og er óljós dæld. Þetta var líklega króin. Hólfíð er 4x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,4 m á hæð og algrónir. Ekki sést op á hólfinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 40:
Herföngjaráðskort 1:50000

ÁR-079:027 heimild um brunn

A 413189 N 385638

Brunnur er merktur á túnakort frá 1918 um 110 m norðaustan við bæ 001, við austurenda traða 004. Brunnurinn er horfinn af yfirborði.

Þar sem brunnurinn var eru slétt tún, rúmum 30 m vestan við malarveg sem liggur að bæjum norðar í hreppnum.

Engin ummerki brunnsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918

ÁR-081 Stóru Reykir

1708, 40 hdr., Oddgeirshólkirkjueign. JÁM, 138. 1847, 15 hdr., bændaeign. JJ, 57.

Jarðarinnar er getið í máldaga Oddgeirshólkirkju frá 1397, DI IV, 51-52 og í máldaga sömu kirkju frá 1570, DI XV, 654.

1708: "Fóðrast kann vi kýr, xx ær, xx lömb, iiii hestar. Öðrum hestum burt komið til hagagöngu og so nautum stundum komið í fóður. Afrjett ut supra. Torfrista mjög lök, stúnga næg. Móskurður til eldiviðar hefur verið, meinast eyddur. Skógur til kolgjörðar í almenníngi ut supra. Túninu grandar grjótsuppgangur, en engjunum vatn, sem jetur úr rótina, eru þær og mjög svipular til heyskapar í votviðrum. Hætt er kvikfe fyrir árflóðum. Vatnsból bregst sumar og vetur til stórmeina." JÁM II, 138.

1918: "Tún: 3.00 ha. Girt með gaddavír. Ca 90% sljett. Náthagi: 0.3 ha. Matjurtagarðar: 11.24 arar" Túnakort 1918.

ÁR-081:003 heimild um útihús

A 411470 N 385970

Útihús var 90 m norðvestan við bæ 001 samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906. Útihúsið var á miðjum hólrima, norðvestan við blauta mýrardæl sem sést á bæjarteikningunni. Útihúsið er ekki sýnt á túnakorti frá 1918 og líklega fallið úr notkun þá.

Hólríminn er grasivaxinn og nýttur til sláttar.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði en með góðum vilja er hægt að greina litla dæld, um 5x3 m að stærð í norðausturhlíð hans.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906.

ÁR-081:022 heimild um túngarð

A 411453 N 386021

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er gamla heimatúnið afmarkað með grjótgardi að norðan. Túngarðurinn var 180 m langur og lá austur-vestur.

Þar sem túngarðurinn var er nú grasivaxið tún.

Engin ummerki túngarðs sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna, 1906

ÁR-082 Litlu Reykir

1708, hjáleiga frá Oddgeirshólum. JÁM II, 143. 1847, 5 hdr., bændaeign. JJ, 57.

Jarðarinnar er getið í máldaga Oddgeirshólkirkju frá um 1220, DI, 410 og 1397 DI IV 51-52.

1708: "Litlu Reiker, þriðja hjáleiga, bygð í úthögum fyrir manna minni. Hún tíundast ogso fyrir part úr jörðunni ... Dýrleikinn áður talinn í heimaþjörðunni, en vi álnir gjaldast hjer í allar fjórar tíundir ut supra." JÁM II, 143.

1708: "Fóðrast kann iii kýr, i úngneyti, xv ær, x lömb, ii hestar. Kostir og ókostir ut supra á Austurkoti [ÁR-073]" JÁM II, 143.

1918: "Tún: 2.92 ha. girt fyrir norðan túnið í samb. við engjar. ca 15% sljett. Matjurtagarðar 9.74 arar" Túnakort 1918.

ÁR-082:013 heimild um túngarð

A 410846 N 385779

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1906 er sýndur hlaðinn túngarður fyrir norðan bæ 001 og annar utan um stakstætt tún þar vestar. Þeir eru nú báðir horfnir. Rúmir 50 m voru á milli túngarðanna. Túngarðurinn utan um stakstæða túnið er einungis sýndur á túnakorti frá 1918.

Engin ummerki túngarðanna sjást á yfirborði. Túngörðunum er gefin bókstafur hér til aðgreiningar.

Túngarður A var fyrir norðan bæ 001 og var 250 m að lengd. Sambyggt hól/aðhald var nærri austurenda hans og traðir 003 skáru hann nánast fyrir miðju. Túngarður B var utan um stakstætt tún vestan við bæ 001. Hann afmarkaði svæði sem var 80x60 m að stærð og snéri norðvestur-suðaustur. Á bæjarteikninguna stendur “Faarehuser” og líklega voru útihús 005-007 því fjárhús. Tvö hlið voru á honum, á suður- og norðurhlið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1906; Túnakort 1918

ÁR-621 Fornleifar á fleiri en einni jörð í Hraungerðishreppi

ÁR-621:005 *Gamli þjóðvegurinn* vegur leið

A 408698 N 383555

Upphlaðinn vegur er rúma 150 m vestan við mógrafir 039:054 og rúman 1,1 km vestan við Hraungerði 039:001. Þetta er gamli þjóðvegurinn sem var gerður á seinni hluta 19. aldar og lá beina leið á milli Ölfusár- og Þjórsárbrúar. Hann sést einnig á herforingjaráðskorti frá 1908. Raflína liggur á svipuðum slóðum og vegurinn í landi Hraungerðis. Þessi vegur sést ennþá m.a. í landi Króks ÁR-054, Hraungerðis ÁR-039 og Bitru ÁR-080. Mögulegt er að þessi vegur og Póstleið 009 hafi legið á sipuðum slóðum frá ferjunni í Laugardælum 059:012 og að svokölluðu Mylluvaði 039:023 í landi

Mynd 46: Upphlaðinn vegur ÁR-621:005/009, horft til vesturs.

Hraungerðis. Þjóðvegurinn gengur undir nafninu Króksbrú í landi Króks. Þar var hann upphlaðinn til að sneiða hjá þeim ófærum sem Krókskelda olli. Framkvæmdir við brúnna/vegin hófust árið 1878 en ekki er vitað hvenær þeim lauk. Króksbrúin sést enn.

Vegurinn liggur í þýðri og kjarrivaxinni mýri. Malarþembur standa upp úr grassverðinum hér og þar. Króksbrú liggur þvert frá austri til vesturs í gegnum Króksland og er um 1150 m löng. Hún nær um 30 m inn í land Bollastaða ÁR-045 til austurs en til vesturs hverfur hún um 180 m austan við landamerki Túns ÁR-056. Vegurinn er um 3 m breiður og liggur austur-vestur. Fjórar rásir sjást í veginum og eru þær 0,2 m djúpar. Vegurinn er gróninn og mosavaxinn. Hann er um 3 m á breidd, 0,5 m á hæð og grasivaxinn.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908 1:50000

ÁR-621:008 *Kirkjubrú* gata leið

A 414022 N 383836

“Kirkjubrú. Vestan við Lambhúsholt [078:019] [...] Kirkjubrú. Gamall kirkjuvegur, liggur í vestur úr Bitruholti framarlega,” segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Gatan var líklega framhald Suðurkotsbrúar 076:010 í landi Hjálmhólts. Sú leið lá fyrir norðan Bitruholt/Lambhúsholt en ekki vitað hvert hún lá í framhaldinu. Kirkjubrú lá að Torfholti ytra og eystra í landi Hjálmhólts og sameinaðist líklega þjóðvegi 621:005. Ekki er útilokað að leiðin hafi legið norðan við Torfholtin en þar sjást ekki götur. Ekki er vitað að hvaða kirkju leiðin lá, líklega í Hjálmholti ÁR-076:002 eða í Hraungerði ÁR-039:001. Leiðin sést vel norðan við Þjóðveg 1, sunnan undir Torfholti ytra, einungis eru 10 m þar á milli.

Mynd 47: Kirkjubrú ÁR-621:008, horft til norðausturs.

Gatan liggur undir brekku sem hallar til suðausturs af náttúrulegu holti. Framræst mýri er austar. Kirkjubrú var líklega á milli Bitruholts og Torfholts eystra og hefur legið þar yfir mýrarfláka. Svæðið hefur verið ræst fram og engin ummerki götunnar sjást þar nú. Sunnan við Torfholt ytra sést gata, 1 m breið, 350 m að lengd og smápýfð. Gatan hverfur á milli Torfholtanna en lá líklega áfram til norðausturs að Bitruholti.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 4, 10

ÁR-621:009 *Póstleiðin* heimild um leið

A 407446 N 383758

Í Jarðabók Skeiðahrepps er póstleiðinni sem lá frá Laugardælaferju 059:013, meðfram Rauðalæk að sunnan, þvert yfir land túns 056 og að Krókskeldu gerð góð skil. Póstleiðin lá áfram upp flóann og var einnig sýsluvegur. Leiðin liggur fyrir norðan Svarfhól ÁR-064, fer sunnan við Laugardælavatn, liggur skammt norðar er núverandi þjóðvegur 1 og beygir til suðurs við Skeggjastaði ÁR-044. Þar fer leiðin yfir Mylluvað 039:023 og til austurs að Neistastaðavaði 039:024 og yfir í Villingaholtshrepp. Engin ummerki leiðarinnar sjást á því svæði sem skráð var 2009. Stór hluti hennar liggur samsíða þjóðvegi 1 og slétt tún eru fyrir sunnan Skeggjastaði. Í landi Kjartansstaða, áður Hraungerðis, fór hluti hennar yfir þýfðan móa en ekki sást til gatna þar. Fyrir norðan Neistastaðavað eru grasivaxin tún. Ekki er vitað hvort að leiðin sést í gamla Villingaholtshrepp.

Engin ummerki leiðarinnar sjást á yfirborði

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Jón Eiríksson: Jarðabók Skeiðahrepps, 562-563.

ÁR-621:012 frásögn leið

A 404817 N 383425

“Gata lá við Einstök í beinni sjónlínu frá Reykjavöllum að Uppsölum,” segir í örnefnaskrá Hraungerðishrepps. Jóna M. Sveinbjörnsdóttir og Guðjón bróðir hennar könnuðust ekki við örnefnið Einstök en fannst líklegt að átt væri við þúfu nærri þjóðvegi 1. Þar hefðu verið götur sem nú væru horfnar. Leiðin lá að öllum líkindum frá Reykjavöllum ÁR-060 heim að Uppsölum ÁR-063.

Svæðið sunnan við þjóðveg 1 er stórþýft, gróið og mýrarflákar á stöku stað.

Á þessu svæði er mikið um þúfur og erfitt að geta sér til hver þeirra er Einstök. Mögulega mótar fyrir leið á svæðinu. Mold er á milli þúfnanna og gæti hafa verið hluti af götu. Ekki sáust neinar rásir.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hraungerðishreppur, 25.

ÁR-621:013 vegur leið

A 410371 N 38501

Mynd 48: Vegur ÁR-621:013, hoft til norðurs. Myndin er tekin árið 2009.

Vegur lá úr Villingaholtshrepp og bæjum ofar í Hraungerðishreppi að kirkju 039:002 í Hraungerði að sögn Guðmundar Stefánssonar, heimildamanns. Vegurinn liggur í túni á norðan við þjóðveg 1 og fyrir suðvestan gamla heimatúnið. Vegurinn hefur líklega legið til norðurs frá þjóðvegi 1.

Vegurinn liggur í þýfðum og mosavöxnum móa. Náttúrulegir hólar og mýrarflákar eru í túninu.

Vegurinn liggur norður-suður, eftir náttúrulegu rimabarði. Blaut mýri er fast austan við veginn og mýrlent hefur verið umhverfis rimann allan. Vegurinn er rúmir 2 m á breidd og þrjár rásir sjást í honum. Vegurinn er upphlaðinn á köflum og sjást grjóthleðslur í honum. Vegurinn er um 0,2 m á hæð þar sem hann er hæstur en annars sést hann sem 0,15 m djúpt far í móanum. Hann er mosavaxinn og endar við girðingu sunnan við bæ 001. Vegurinn sést á rúmlega 350 m löngum kafla í landi Hraungerðis.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

ÁR-621:014 garðlag áveita

Flóðgarðar og önnur mannvirki sem voru hluti af Flóaáveitu eru víða innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs. Mannvirkin voru ekki skráð sérstaklega heldur vísast til *skýrslunnar Stærsta framkvæmd*

Íslandssögunnar: kortlagning á áveitum frá 20. öld í Flóa og á Skeiðum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ragnheiður Gló Gylfadóttir, 2018

ÁR-621:017 heimild leið

A 406290 N 386834

Leið er sýnd á herforingjaráðskorti 37. Hún er sýnd liggja til NNA frá Þjóðvegi ÁR-621:005 innan jarðarinnar Selfoss, milli heimatúna Laugardæla ÁR-059 og Svarfhóls ÁR-064, vestan við Laugardælavatn, að heimatúni Halakots ÁR-067 og þaðan að Langholti ÁR-068.

Leiðin liggur yfir móa, framræstar mýrar og tún.

Engin ummerki leiðarinnar sjást innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908 1:50000

ÁR-621:018 gata leið

A 410980 N 387235

Gamlar götur sjást hlykkjast austur-vestur í þýðu, grónu mólendi austan við malarveg sem liggur að Oddgeirshólum ÁR-071 og Austurkoti ÁR-073. Leiðin er sýnd á herforingjaráðskorti 37. Gatan sést allt frá núverandi malarveg frá Stóru-Reykjum og til norðurs að Kirkjudælum 013. Líklega lá hún að Oddgeirshólum frá bæjum sunnar í flóanum.

Gatan liggur í grónu stórþýfðu mólendi.

Gatan hlykkjast norður-suður milli Kirkjudæla 013 til norðurs og grasivaxins túns að sunnan. Hún sést á 1,3 km löngum kafla, er 2-3 m á breidd og dýpst um 0,3 m. Þetta var líklega rudd lestargata en mest sjást tvær grónar rásir í henni. Gatan er þýfð og mosavaxin en greinileg í mólendinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908 1:50000

Mynd 49: Vegur ÁR-621:018, horft til suðurs.

ÁR-621:019 heimild leið

A 412690 N 383456

Leið er sýnd á herforingjaráðskorti 47 og fer til norðurs frá vegi ÁR-621:005, vestan við Miklaholt, fer að Hrygg ÁR-075 og endar við Hjálmholtskot ÁR-077. Leiðin er innan áhrifasvæðis fyrirhugað jarðstrengs sunnan við Miklaholt en sést ekki þar. Hún var ekki rakin utan áhrifasvæðisins.

Leiðin liggur á mörkum hólts og mýra, í túnnum og deiglendi.

Engin ummerki leiðarinnar sjást innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908 1:50000

5. Niðurstöður

Í þessari skýrslu er fjallað um niðurstöður fornleifaskráningar innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs í sveitarfélögunum Flóahreppi og Árborg. Áhrifasvæðið er um 30 km að lengd, 30 m að breidd og liggur í gegnum land 23 lögbýla sem öll voru áður í Hraungerðishreppi utan jarðarinnar Selfoss sem tilheyrði áður Sandvíkurhreppi. Að auki voru skráðar fornleifar sem ná yfir meira en eina jörð ÁR-621, sem í öllum tilvikum voru þjóðleiðir auk Flóaáveitunnar. Úttektarsvæðið er í úthögum jarðanna að mestu en fer einnig í gegnum heimatún þeirra flestra. Landslag innan svæðisins er fremur flatt og mýrlent en innan þess mynda holtin víða nokkurs konar eyjar og standa standa bæirnir oftar en ekki á þeim. Mýrarnar er nú framræstar og mikið um slétt tún og þýfða, gróna rima. Við úttektina voru einungis skráðar fornleifar sem féllu innan úttektarsvæðis ásamt þeim minjum sem voru skammt utan við úttektarmörk þannig að helgunarsvæði þeirra var innan áhrifasvæðis jarðstrengsins. Línulegar fornleifar s.s. garðlög og leiðir voru því eingöngu raktar að hluta, innan áhrifasvæðis. Alls voru skráðar 89 fornleifar á 86 minjastöðum sem verða fyrir áhrifum vegna framkvæmdarinnar.

Ýmislegt er vitað um byggðarsögu jarðanna sem koma við sögu. Jarðirnar tilheyrðu allar, utan við Selfossjörðina, hinum gamla Hraungerðishreppi og eru vestarlega í Flóahreppi. Í stuttu máli má segja að byggðin hafi lengst af einkennst af nokkrum höfuðbýlum sem umkringd voru hjáleigum. Þetta hverfa- eða torfuskípulag er ráðandi á svæðinu og t.d. eru þekktar 11 hjáleigur umhverfis Hraungerði og sex umhverfis Laugardæli.² Samkvæmt tiltækum vísbendingum má ætla að elstu bæirnir á svæðinu séu Hraungerði, Oddgeirshólar og Selfoss en þeirra er allra getið í Landnámu.³ Kirkjur voru ennfremur í Hraungerði, Oddgeirshólum, Hjálmholti sem og Laugardælum og bænhús í Langholti. Slíkar byggingar eru gjarnan taldar vísbendingar um forna byggð. Þrenn kuml hafa að auki fundist innan þeirra hreppa sem hér koma við sögu, þ.e. á Selfossi, Læk og Miklaholtshelli. Ekkert kumlanna var þó upphaflega frá þessum bæjum að öllum líkindum.⁴ Nánar er fjallað um þróun byggðar á svæðinu í áfangaskýrslum I og II um aðalskráningu fornleifa í Flóahreppi og vísast til þeirra hér.⁵

Af þeim minjum sem skráðar voru reyndust 53 fornleifar á 51 minjastað innan áhrifasvæðis og voru þær allar metnar í mikilli hættu vegna framkvæmdanna. Við gerð hættumats var metið hvort hætta gæti steðjað að fornleifum ef ekki væri gripið til sérstakra ráðstafana. Í meirihluta tilfella var hættan hvorki talin óhjákvæmileg né óyfyrstíganleg en hættumatinu er fyrst og fremst ætlað að vekja athygli á því að fyrirhugaðar framkvæmdir ógni umræddum minjastöðum. Í flestum tilfellum er hins vegar mögulegt að komast hjá raski með

2 SB II, 421

3 ÍF I, 68

4 KEKH, 77, 79

5 Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2010, 219-222; Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2014, 216-219.

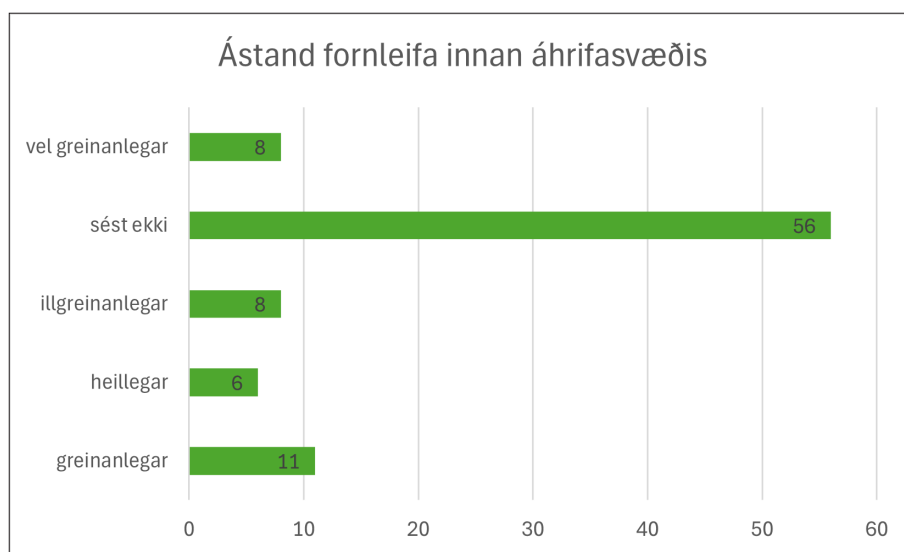
Heiti jarðar	Fjöldi innan áhrifasvæðis	Heildarfjöldi sem verður fyrir áhrifum vegna fyrirhugaðar framkvæmdar
ÁR-039 Hraungerði	10	15
ÁR-040 Móakot		1
ÁR-042 Heimaland		1
ÁR-044 Skeggjastaðir	3	6
ÁR-045 Bollastaðir	2	2
ÁR-046 Langstaðir	1	1
ÁR-052 Arnarstaðir		1
ÁR-054 Krókur	2	6
ÁR-055 Krókskot	1	3
ÁR-056 Tún	3	6
ÁR-059 Laugardælir		1
ÁR-063 Uppsálir	1	2
ÁR-066 Minna-Ármót	2	3
ÁR-067 Halakot	5	6
ÁR-068 Langholt	5	8
ÁR-069 Hallandi		1
ÁR-071 Odddgeirshólar	1	3
ÁR-076 Hjálmholt		1
ÁR-078 Bitra	4	5
ÁR-079 Ölvisholt		2
ÁR-081 Stóru-Reykir		2
ÁR-082 Litlu- Reykir	1	1
ÁR-217 Selfoss		0
ÁR-621	9	9
Samtals	53	88

Tafla 1: Allar jarðir og fjöldi minja sem verða fyrir áhrifum vegna fyrirhugaðs jarðstrengs.

tilfærslu á jarðstreng innan áhrifasvæðisins. Að auki eru 36 fornleifar skammt utan áhrifasvæðis en helgunarsvæði þeirra skarast við úttektarsvæðið og voru þær því skráðar. Helgunarsvæði aldursfriðaðra fornleifa er 15 m en í tilviki friðlýstra minja er helgunarsvæði fornleifa 100 m en engin friðlýst fornleif var innan áhrifasvæðis. Þetta landsvæði var aðalskráð árin 2008-2010 og er fyrra hættumat óbreytt fyrir þá staði sem eru utan við áhrifasvæði jarðstrengsins.

Flestar fornleifarnar sem skráðar voru eru innan heimatúnanna. Því voru algengir minjaflokkar t.d. útihús, túngarðar, brunnar og traðir. Um dreifingu minjastaða gildir sú meginregla að flestar fornleifar eru í heimatúnunum, í og við bæi. Á bæjum sem búið hefur verið á alla 20. öld hafa undantekningarlítið átt sér stað gríðarlegar breytingar; ný íbúðarhús byggð og útihús endurnýjuð eða byggð frá grunni. Sömuleiðis hafa tún verið sléttuð, lagðir vegir og mýrar ræstar fram. Það er því algengt að lítið sjáist af þeim fornleifum sem voru sýnilegar við bæi í upphafi 20. aldar og svo er raunin í þessari skráningu. Í um 63% tilfella reyndust öll yfirborðsummerki fornleifanna innan og við áhrifasvæðið horfin, oftast vegna sléttunar eða framkvæmda við bæina sjálfa. Varðveisla fornleifanna innan áhrifasvæðisins er því fremur

slæm.

Stöplarit 1: Ástand skráðra fornleifa.

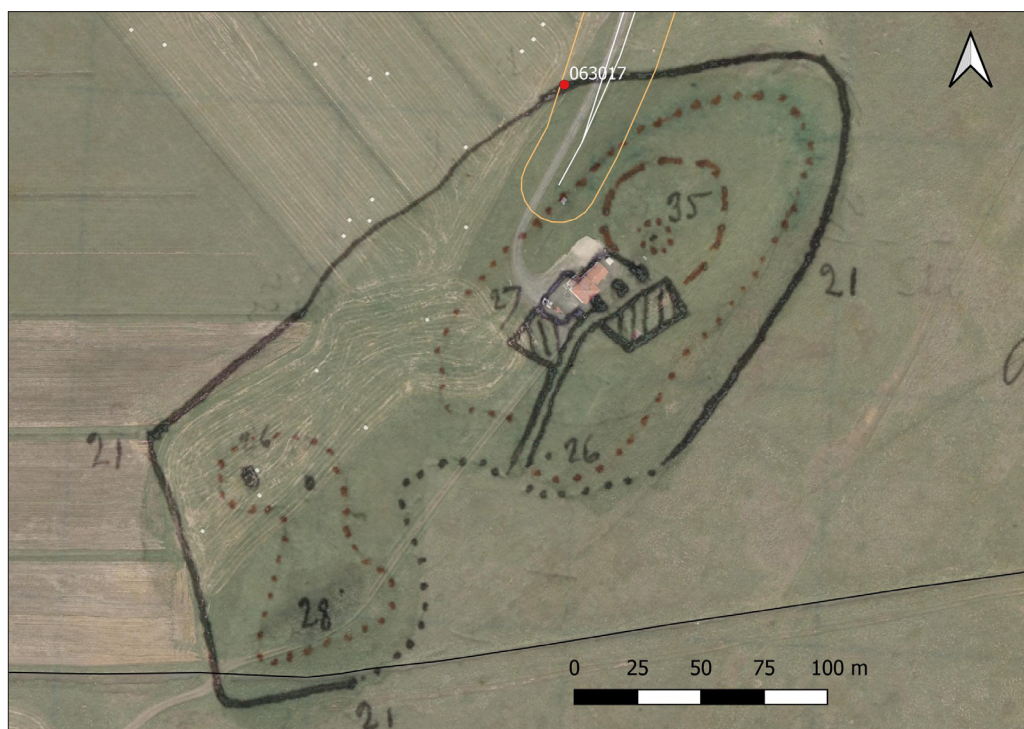
Hér á eftir verður fjallað um þær fornleifar sem fyrirhugaður jarðstrengur ógnar, tillögur að hliðrun og þær mótvægisáðgerðir sem lagðar eru til af sérfræðingum Fornleifastofnunar. Í tilvikum þar sem óhjákvæmileg reynist að raska fornminjum vegna framkvæmda er það hlutverk Minjastofnunar Íslands að úrskurða formlega um hvort og með hvaða skilmálum fornleifar í stórhættu megi víkja við slíkar aðstæður og hvort og þá hvaða mótvægisáðgerða er þörf.

minj_id	Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Hættumat
3228-1	039001	Hraungerði	hóll	bæjarhóll	vel greinanlegar	mikil hættu
3228-10	039062		náma	mógrafir	greinanlegar	mikil hættu
3228-11	039066	Smiðjuhóll	heimild	smiðja	sést ekki	mikil hættu
3228-12	039067		náma	mógrafir	greinanlegar	engin hættu
3228-13	039076		náma	mógrafir	illgreinanlegar	hættu
3228-14	039087		frásögn	óþekkt	sést ekki	hættu
3228-15	039088		heimild	leið	sést ekki	mikil hættu
3228-16	040001	Móakot	heimild	bæjarhóll	sést ekki	hættu
3228-17	042001	Starkarhús	heimild	bæjarhóll	sést ekki	hættu
3228-18	044002		hleðsla	matjurtagarður	vel greinanlegar	hættu
3228-19	044005		heimild	traðir	sést ekki	mikil hættu
3228-2	039002 1		hús	kirkja	heillegar	hættu
3228-20	044006		heimild	útihús	sést ekki	hættu
3228-21	044010		mannvirki	brunnur	greinanlegar	mikil hættu
3228-22	044012		heimild	útihús	sést ekki	hættu
3228-23	044013		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hættu
3228-24	045008		frásögn	brunnur	sést ekki	mikil hættu
3228-25	045009		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hættu
3228-26	046005		garðlag	túngarður	greinanlegar	mikil hættu

3228-27	052017	Vaðhóll	heimild	vað	sést ekki	engin hætta
3228-28	054002		heimild	matjurtagarður	sést ekki	hætta
3228-29	054004		heimild	rétt	sést ekki	hætta
3228-3	039002 2		annað	legstaður	heillegar	mikil hætta
3228-30	054007		heimild	traðir	sést ekki	mikil hætta
3228-31	054017	Móakot	tóft	fjánhús	heillegar	hætta
3228-32	054028		heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-33	054029		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-34	055005	Litlakot	þúst	útihús	illgreinanlegar	hætta
3228-35	055006		heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-36	055008		garðlag	túngarður	illgreinanlegar	mikil hætta
3228-37	056003		heimild	útihús	sést ekki	mikil hætta
3228-38	056009		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-39	056009		garðlag	túngarður	heillegar	mikil hætta
3228-4	039003		heimild	matjurtagarður	sést ekki	mikil hætta
3228-40	056017		heimild	rétt	sést ekki	hætta
3228-41	056018	Austurbrunnur	mannvirki	brunnur	heillegar	mikil hætta
3228-42	056023	Dígralækjarvarða	heimild	landamerki	sést ekki	hætta
3228-43	059017	Laugardælastekkur	tóft	stekkur	greinanlegar	hætta
3228-44	063015		tóft	fjánhús	illgreinanlegar	hætta
3228-45	063017		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-46	066004		heimild	traðir	sést ekki	mikil hætta
3228-47	066010	Brunnbrekka	mannvirki	brunnur	vel greinanlegar	hætta
3228-48	066018		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-48	066018		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-49	067001	Halakot	heimild	bæjarhóll	sést ekki	mikil hætta
3228-5	039004		heimild	traðir	sést ekki	mikil hætta
3228-50	067002		heimild	matjurtagarður	sést ekki	mikil hætta
3228-51	067003		heimild	matjurtagarður	sést ekki	hætta
3228-52	067004		heimild	traðir	sést ekki	mikil hætta
3228-53	067005	Gerði	heimild	tún	sést ekki	mikil hætta
3228-54	67006		frásögn	brunnur	sést ekki	mikil hætta
3228-55	068001	Langholt	hóll	bæjarhóll	sést ekki	hætta
3228-56	068002		heimild	legstaður	sést ekki	hætta
3228-57	068003 1		hleðsla	matjurtagarður	greinanlegar	mikil hætta
3228-58	068003 2		heimild	hesthús	sést ekki	hætta
3228-59	068004		heimild	matjurtagarður	sést ekki	mikil hætta
3228-6	039021	Gíslastokkur	mannvirki	áveita	vel greinanlegar	mikil hætta
3228-60	068005		heimild	traðir	sést ekki	mikil hætta
3228-61	068022		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-61	068022		heimild	óþekkt	sést ekki	mikil hætta
3228-62	068030		garðlag	vörslugarður	vel greinanlegar	hætta
3228-62	068030		garðlag	vörslugarður	illgreinanlegar	mikil hætta
3228-63	069015		garðlag	vörslugarður	greinanlegar	hætta
3228-64	071007		heimild	leið	sést ekki	mikil hætta
3228-65	071031		vegur	leið	illgreinanlegar	hætta

3228-66	071034		garðlag	vörslugarður	greinanlegar	hætta
3228-67	076031		tóft	beitarhús	vel greinanlegar	hætta
3228-68	078001	Bitra	hóll	bæjarhóll	sést ekki	mikil hætta
3228-69	078002		heimild	matjurtagarður	sést ekki	mikil hætta
3228-7	039050		frásögn	brunnur	sést ekki	hætta
3228-70	078003		heimild	matjurtagarður	sést ekki	hætta
3228-71	078004		heimild	traðir	sést ekki	mikil hætta
3228-72	078018	Torfdalur	garðlag	vörslugarður	greinanlegar	mikil hætta
3228-73	079018	Stekkatún	tóft	stekkur	greinanlegar	hætta
3228-74	079027		heimild	brunnur	sést ekki	hætta
3228-75	081003		heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-76	081022		heimild	túngarður	sést ekki	hætta
3228-77	082013		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta
3228-78	621005		heimild	leið	sést ekki	mikil hætta
3228-79	621008		vegur	leið	greinanlegar	mikil hætta
3228-8	039051		hleðsla	brunnur	illgreinanlegar	mikil hætta
3228-80	621009		vegur	leið	heillegar	mikil hætta
3228-81	621012		heimild	leið	sést ekki	mikil hætta
3228-82	621013		gata	leið	illgreinanlegar	mikil hætta
3228-83	621017		heimild	leið	sést ekki	mikil hætta
3228-84	621018		vegur	leið	vel greinanlegar	mikil hætta
3228-85	621019		heimild	leið	sést ekki	mikil hætta
3228-86	621014	Flóaáveita	mannvirki	áveita	vel greinanlegar	mikil hætta
3228-9	039061		heimild	túngarður	sést ekki	mikil hætta

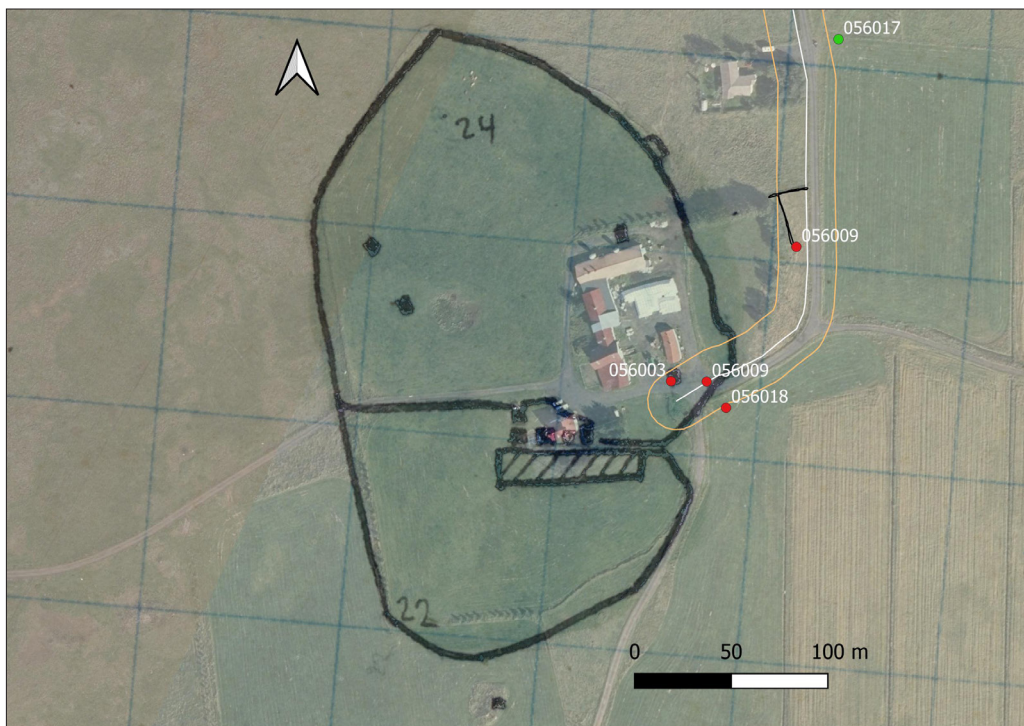
Tafla 2. Allar skráðar fornleifar sem verða fyrir áhrifum vegna framkvæmdarinnar.

Mynd 50: Minjar innan heimatúns Uppsala ÁR-063 líkt og það var afmarkað 1906, rauði punkturinn er innan áhrifasvæðisins.

Í landi Uppsala ÁR-063 eru tvær fornleifar innan áhrifasvæðis. Áhrifasvæðið liggur þvert í gegnum **leið ÁR-621:012** en hún er horfin af yfirborði. Ólíklegt er að til nokkurra mótvægisáðgerða þurfi að grípa vegna hennar. Áhrifasvæðið lá enn fremur þvert í gegnum túngarð **ÁR-063:017** en hann er horfin af yfirborði og ólíklegt að mótvægisáðgerða verði krafist, sjá mynd 50.

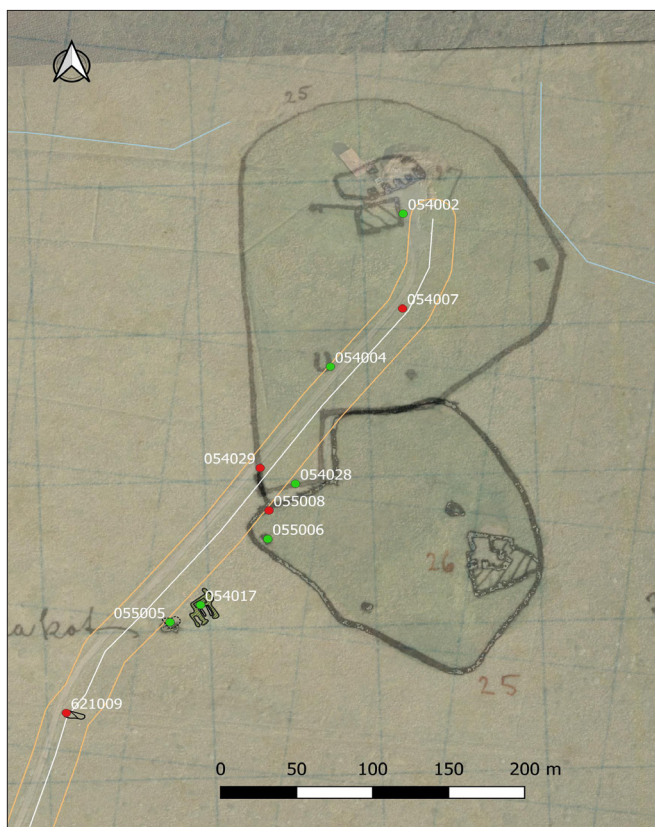
Í landi Túns ÁR-056 eru fjórar fornleifar innan áhrifasvæðis, sjá mynd 51. Gera má ráð fyrir að hægt verið að forða öllum utan einnar (túngarður **ÁR-056:009**) frá raski. Túngarðurinn sést enn fast vestan við malarveg að bænum. Líklegt er að strengurinn verði plægður í gegnum túngarðinn og mun Minjastofnun Íslands þurfa að úrskurða um mótvægisáðgerðir vegna hans. Áhrifasvæðið liggur einnig í gegnum túngarðinn suðvestar, nær bænum, er þar eru yfirborðsummerki um hann horfinn og því ólíklegt að grípa þurfi til mótvægisáðgerða. Hið sama má segja um útihús **ÁR-056:003** sem var þar rétt hjá, en engin yfirborðsummerki sjást um það. Brunnur **ÁR-056:018** er í suðurjaðri áhrifasvæðisins og ólíklegt að hann verði fyrir raski. Brunnurinn er sunnan við malarveg að bænum en fyrirhugað er að leggja jarðstrenginn norðan við veginn. **Digralækjarvarða ÁR-056:023** var á landamerkjum Túns, Arnarstaða ÁR-052 og Króks ÁR-054 en mikið jarðrask er á þessu svæði m.a. vegna vega og reiðstíga. Óljóst má greina undirstöður vörðunnar um 11 m austan við áætlaða legu strengsins og ólíklegt er að til nokkurra mótvægisáðgerða þurfi að grípa vegna þess.

Mynd 51: Minjar innan heimatúns Túns ÁR-056 líkt og það var afmarkað 1906, rauðu punktarnir eru innan áhrifasvæðisins.

Í landi Króks ÁR-054 og Krókskots ÁR-055 eru fjórar fornleifar innan áhrifasvæðisins, en hægt ætti að vera að forða þeim öllum frá raski að frátalinni einni leið/vegi, sjá mynd

52. **Gamli-Vegurinn ÁR-621:005** eða **Póstleiðin ÁR-621:009** (lágu líklega á sama stað á þessum slóðum) sést enn vel innan áhrifasvæðisins. Vegurinn gengur undir nafninu Króksbrú á þessu svæði og mun verða fyrir raski vegna framkvæmdanna. Fyrirhugað er að plægja jarðstrenginn austan við núverandi malarveg að bænum, þvert í gegnum þennan eldri veg. Minjastofnun mun þurfa að úrskurða um mótvægisáðgerðir vegna eldri vegarins. **Túngarðar ÁR-054:029** og **ÁR-055:008** afmörkuðu heimatún bæjanna sem lágu saman að mestu. Öll yfirborðsummerki um báða túngarða eru horfin innan áhrifasvæðis og er því líklegt að skráning verði talin fullnægjandi mótvægisáðgerð. Áhrifasvæðið nær einnig yfir **Traðir ÁR-054:007** en engin yfirborðsummerki um þær sjást lengur og um þær gildir því líklega það sama og um túngarðinn.

Mynd 52: Minjar innan og nærri heimatúna Króks ÁR-054 og Krókskots ÁR-055, líkt og þau voru afmörkuð 1906. Rauðu punktarnir eru innan áhrifasvæðisins.

Innan heimatúns Bollastaða ÁR-045 eru tvær fornleifar innan áhrifasvæðis, sjá mynd 053. **Brunnur ÁR-045:008** er í suðurjaðri svæðisins. Hann er sunnan við malarveg að bænum en fyrirhugað er að plægja jarðstrenginn norðan vegarins og ætti hann því að vera í lítilli hættu vegna hans og ekki þörf á mótvægisáðgerðum. **Túngarður ÁR-045:009** var ennfremur innan áhrifasvæðis en öll ummerki hans eru horfin af yfirborði og er því ólíklegt að gerðar verði aðrar kröfur um mótvægisáðgerðir en skráningu.

Túngarður ÁR-046:005 er innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs innan heimatúns Langsstaða ÁR-046 og mun verða fyrir raski vegna framkvæmdanna, sjá mynd 54. Það er Minjastofnunar að úrskurða um mótvægisáðgerðir vegna framkvæmdarinnar.

Mynd 53: Minjar innan heimatúns Bollastaða ÁR-045 líkt og það var afmarkað 1906.

Mynd 54: Minjar innan heimatúns Langsstaða ÁR-046 líkt og það var afmarkað 1906.

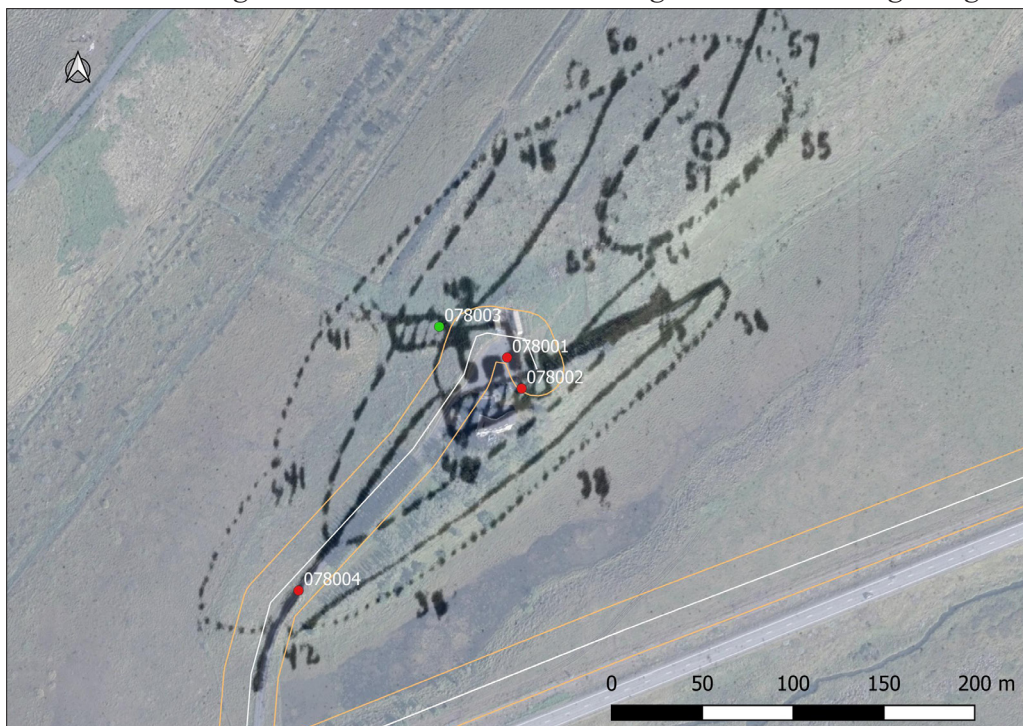
Innan heimatúns Hraungerðis ÁR-039 eru sex fornleifar sem verða fyrir áhrifum vegna fyrirhugaðs jarðstrengs, sjá mynd 055. Áhrifasvæðið liggur þvert yfir **túngarð ÁR-039:061** en öll yfirborðsummerki um hann eru horfinn og ólíklegt að gerðar verði kröfur um mótvægisáðgerðir aðra en skráningu. Hið sama má segja um **kálgarð ÁR-039:003** og **traðir ÁR-039:004**. **Bæjarhóll ÁR-039:001** er mikið raskaður en hluti af bæjahúsunum sést þó enn, fast norðan við ráðgerða legu jarðstrengsins. Hægt væri að lágmarka rask á bæjarhólnum

Mynd 55: Minjar innan heimatúna Hraungerðis ÁR-039 og Skeggjastaða ÁR-044 líkt og þau voru afmörkuð 1906.

með því að færa strenginn sunnar, í malarveg sem þar er, en líklegt er að mannvistarleifar séu enn undir sverði á þessum slóðum. Minjastofnun mun úrskurða um mótvægisadgerðir vegna bæjarhólsins. **Kirkjugarðsveggur ÁR-039:002_2** er ennfremur innan áhrifasvæðisins en ólíklegt að honum verði raskað. Hið sama má segja um **brunn ÁR-039:051**, hann er innan áhrifasvæðis en áætlað er að strengurinn liggi sunnar og mikilvægt að komist sé hjá raski með aðgát á framkvæmdatímanum. Í úthögum sem tilheyrðu Hraungerði og hjáleigum þess eru fjórar fornleifar innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs. **Leið ÁR-039:088** lá að þinghúsi, beitarhúsum og engjum Hraungerðis en er horfinn innan áhrifasvæðisins og líklegt að skráning verði talin fullnægjandi mótvægisadgerð. **Smiðjuhóll ÁR-039:066** er innan áhrifasvæðis. Þar var smiðja seint á 19. öld, í laut sem búið er að fylla upp í. Öll ummerki mannvirkisins eru horfin og ólíklegt að til nokkurra mótvægisadgerða þurfi að grípa. **Mógrafir ÁR-039:062** eru að hluta innan áhrifasvæðis en ættu að sleppa við rask, þar sem fyrirhugað er að plægja jarðstrenginn sunnan þeirra. **Gíslastokkur ÁR-039:021** er framræsluskurður og liggur áhrifasvæðið þvert í gegnum hann. Ólíklegt að til nokkurra mótvægisadgerða þurfi að grípa vegna hans en það er í höndum Minjastofnunar að úrskurða um það líkt og aðrar minjar sem tengjast Flóaáveitur ÁR-621:14 og sjást á minjakortum. **Leið ÁR-621:013** sést vel skammt sunnan við heimatún Hraungerðis og lögnin mun liggja þvert yfir hana. Ólíklegt er að til nokkurra mótvægisadgerða annarra en skráningar þurfi að grípa vegna hennar.

Í heimatúni Skeggjastaða ÁR-044 eru þrjár fornleifar innan áhrifasvæðis fyrirhugaðs jarðstrengs, sjá mynd 055. Fyrirhugað er að plægja strenginn beint í gegnum **brunn ÁR-044:010**. Hér er lagt til að lega strengsins verði færð til suðurs, innan áhrifasvæðis, sem myndi forða brunnum frá raski og gæta fyllstu aðgátar. **Túngarður ÁR-044:013** og **traðir ÁR-044:005** eru einnig innan áhrifasvæðis en í hvorugu tilfelli er hægt að greina nokkur

Mynd 56: Minjar innan heimatúns Bitru ÁR-078 líkt og það var afmarkað 1906.

yfirborðsummerki og er ólíklegt er að krafist verði annarra mótvægisáðgerða en skráningar vegna þeirra.

Í landi Bitru ÁR-078 eru alls fjórar fornleifar innan áhrifasvæðisins, sjá mynd 56. Tveir veggir **Nátthaga ÁR-078:018** eru innan svæðis en báðum er hægt að forða frá raski. Fyrirhugað er að leggja jarðstrenginn þar sem veggirnir eru þegar raskaðir og myndi það koma í veg fyrir frekari skemmdir á nátthagnum. Innan heimatúnsins voru **traðir ÁR-078:004** á sama stað og núverandi malarvegur að bænum. Þær voru því innan áhrifasvæðis en sjást ekki á yfirborði og ólíklegt að mótvægisáðgerða verði krafist. **Kálgarður ÁR-078:002** og **bæjarhóll ÁR-078:001** eru einnig innan áhrifasvæðisins. Öll yfirborðsummerki um kálgarðinn eru horfinn og ólíklegt að mótvægisáðgerða verði krafist vegna hans en jarðstrengurinn mun liggja þvert yfir bæjarhólinn og Minjastofnun Íslands mun úrskurða vegna þess.

Túngarður ÁR-082:013 afmarkaði heimatún Litlu-Reykja ÁR-082 og liggur áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs þvert yfir það svæði þar sem hann lá, sjá mynd 57. Öll yfirborðsummerki um garðinn eru horfin á þessum slóðum og ólíklegt er að nokkurra mótvægisáðgerða annarra en skráningar verði krafist vegna hans.

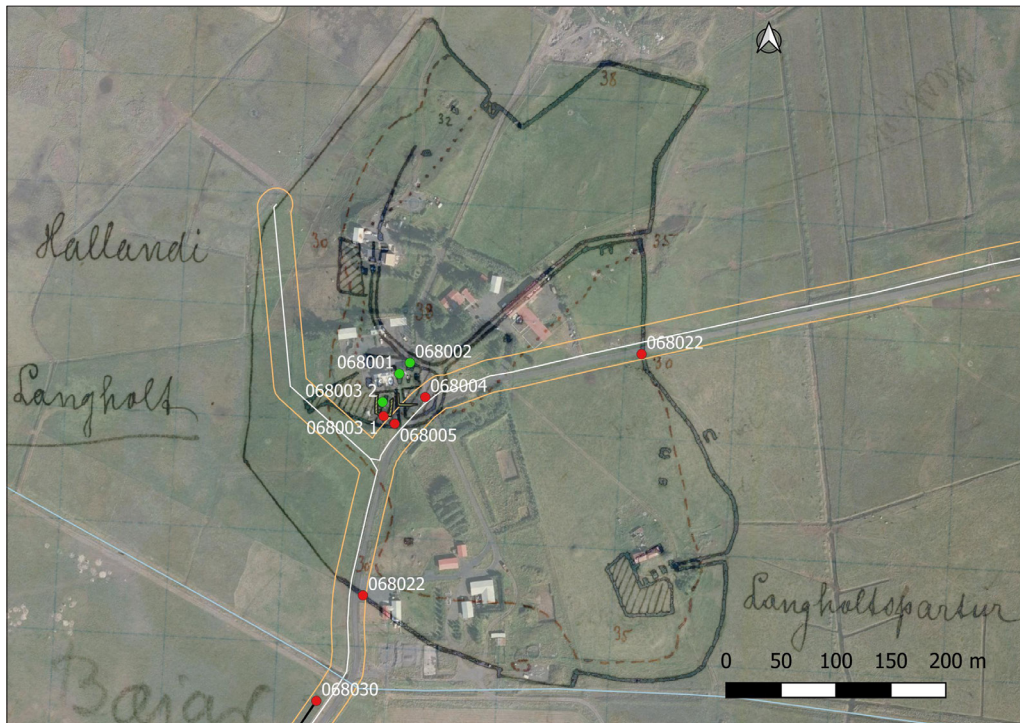

Mynd 57: Minjar innan heimatúns Litlu-Reykja ÁR-082 líkt og það var afmarkað 1906.

Áhrifasvæðið liggur þvert yfir **Leið ÁR-071:007** sem lá sunnarlega í landi Oddgeirshóla ÁR-071. Ummerki um leiðina eru horfin á þessum slóðum og er ólíklegt að nokkurra mótvægisáðgerða verði krafist.

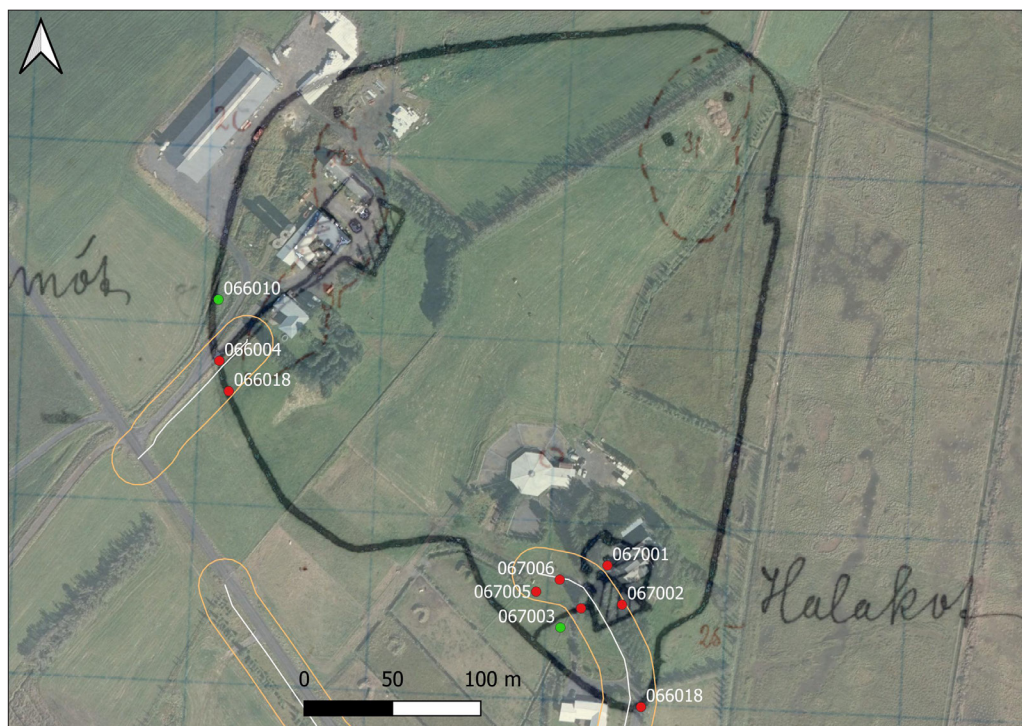
Í Langholtshverfi eru fimm fornleifar sem koma við sögu vegna fyrirhugaðs jarðstrengs, sjá mynd 58. **Túngarður ÁR-068:022** afmarkaði sameiginlegt heimatún hverfisins og liggur áhrifasvæðið í gegnum hann á tveimur stöðum. Yfirborðsummerki um túngarðinn eru horfin á báðum stöðum og ólíklegt að nokkurra mótvægisáðgerða verði krafist. Svipaða sögu er að

segja um **kálgarða** ÁR-068:004 og ÁR-068:003 sem voru einnig innan áhrifasvæðisins en eru horfnir. **Traðir** ÁR-068:005 sjást enn en verði fyrirhuguð lega fyrir valinu munu þær sleppa við rask. **Vörslugarður** ÁR-068:030 er innan áhrifasvæðis á tveimur stöðum en sleppur við rask, þar sem jarðstrengurinn fer sunnan og vestan hans samkvæmt núverandi áætlun um legu.

Mynd 58: Minjar innan heimatúns Langholtshverfis líkt og það var afmarkað 1906.

Bæirnir Halakot ÁR-067 og Litla-Ármót ÁR-066 eru á sama holti, heimatúnin lágu saman og afmörkuðust af sama túngarði, sjá mynd 59. Innan þeirra eru alls sjö fornleifar

Mynd 59: Minjar innan heimatúns Litla-Ármóts ÁR-066 og Halakots ÁR-067 og það var afmarkað 1906.

sem kom við sögu vegna fyrirhugaðs jarðstrengs. **Túngarður ÁR-066:018** og **traðir ÁR-066:004** eru innan áhrifasvæðis í landi Litla-Ármóts en túngarðurinn sést einnig í Halakoti en ummerki um allar fornleifarnar eru horfnar af yfirborði og ólíklegt að mótvægisadgerða verði krafist.

Jarðstrengurinn mun fara yfir vesturhluta bæjarhóls Halakots **ÁR-067:001** en hann er horfinn af yfirborði. Minjastofnun Íslands mun úrskurða um hvort mótvægisadgerða verði krafist í því tilviki. **Kálgarður ÁR-067:002** og **traðir ÁR-067:004** voru ennfremur við bæinn en engin yfirborðsummerki eru greinileg og ólíklegt að nokkurra mótvægisadgerða verði krafist. **Gerði ÁR-067:005** var ennfremur sunnarlega innan áhrifasvæðis en sést ekki og er talið ólíklegt að grípa þurfi til mótvægisadgerða. Samkvæmt heimildamanni var brunnur **ÁR-067:006** einnig á sama svæði en ekki sjást ummerki um hann heldur. Fyrirhugaður jarðstengur mun liggja yfir áætlaða staðsetningu brunnsins en smávægileg tilfærsla til norðurs (innan áhrifasvæðis) getur komið í veg fyrir rask á honum, leynist minjar enn undir sverði.

Nokkrar þjóðleiðir koma við sögu innan áhrifasvæðis en ólíklegt er að nokkurra mótvægisadgerða verði krafist í þeim tilvikum. Þetta eru **leiðir ÁR-621:017, ÁR-621:005, ÁR-621:009, ÁR-621:019** og **ÁR-621:008**. Þær eru allar horfnar af yfirborði utan leiðar 008 og leiða 005/009 sem áður var minnst á. Minjastofnun mun úrskurða um mótvægisadgerðir vegna þeirra. Minja Hið sama má segja um Flóaáveitu **ÁR-621:014**, hún er víða innan svæðis og strengurinn mun liggja í gegnum minjar henni tengdi líkt og skurði og flóðgarða. Minjastofnun mun þurfa að úrskurða um hvort einhverra mótvægisadgerða sé þörf vegna þessarra minja.

Alls eru 36 fornleifar skammt utan við áhrifasvæðið en hér er gert ráð fyrir að með aðgát á framkvæmdatímanum megi hlífa þeim öllum við raski vegna framkvæmdarinnar.

minj_id	Samtala	Tegund	Hlutverk	Ástand	Hættumat
3228-12	039067	náma	mógrafir	greinanlegar	engin hætta
3228-27	052017	heimild	vað	sést ekki	engin hætta
3228-2	039002 1	hús	kirkja	heillegar	hætta
3228-7	039050	frásögn	brunnur	sést ekki	hætta
3228-13	039076	náma	mógrafir	illgreinanlegar	hætta
3228-14	039087	frásögn	óþekkt	sést ekki	hætta
3228-16	040001	heimild	bæjarhóll	sést ekki	hætta
3228-17	042001	heimild	bæjarhóll	sést ekki	hætta
3228-18	044002	hleðsla	matjurtagarður	vel greinanlegar	hætta
3228-20	044006	heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-22	044012	heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-28	054002	heimild	matjurtagarður	sést ekki	hætta
3228-29	054004	heimild	rétt	sést ekki	hætta
3228-31	054017	tóft	fjánhús	heillegar	hætta
3228-32	054028	heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-34	055005	þúst	útihús	illgreinanlegar	hætta
3228-35	055006	heimild	útihús	sést ekki	hætta

3228-40	056017	heimild	rétt	sést ekki	hætta
3228-42	056023	heimild	landamerki	sést ekki	hætta
3228-43	059017	tóft	stekkur	greinanlegar	hætta
3228-44	063015	tóft	fjárhús	illgreinanlegar	hætta
3228-47	066010	mannvirki	brunnur	vel greinanlegar	hætta
3228-51	067003	heimild	matjurtagarður	sést ekki	hætta
3228-55	068001	hóll	bæjarhóll	sést ekki	hætta
3228-56	068002	heimild	legstaður	sést ekki	hætta
3228-58	068003 2	heimild	hesthús	sést ekki	hætta
3228-62	068030	garðlag	vörslugarður	vel greinanlegar	hætta
3228-63	069015	garðlag	vörslugarður	greinanlegar	hætta
3228-65	071031	vegur	leið	illgreinanlegar	hætta
3228-66	071034	garðlag	vörslugarður	greinanlegar	hætta
3228-67	076031	tóft	beitarhús	vel greinanlegar	hætta
3228-70	078003	heimild	matjurtagarður	sést ekki	hætta
3228-73	079018	tóft	stekkur	greinanlegar	hætta
3228-74	079027	heimild	brunnur	sést ekki	hætta
3228-75	081003	heimild	útihús	sést ekki	hætta
3228-76	081022	heimild	túngarður	sést ekki	hætta

Tafla 3: Minjar í innan við 15 m fjarlægð frá áhrifasvæði fyrirhugaðs jarðstrengs. Engin þeirra ætti að verða fyrir raski vegna framkvæmdarinnar.

6. Heimildir

Adolf Friðriksson, Garðar Guðmundsson og Mjöll Snæsdóttir. 1992. *Athugun á kirkjugarði Hraungerðiskirkju í Hraungerðishreppi, Árnessýslu* 18. júní 1992. FS264-01041. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Biskupasögur 1-II. 1858,1878. Kaupmannahöfn, Hið íslenska bókmenntafélag.

DI: *Diplomatarium Islandicum eða Íslenskt fornbréfasafn*. I-XV. 1857-1972. Kaupmannahöfn/Reykjavík, Hið íslenska bókmenntafélag.

Dönsku herforingjaráðskortin 1905-1915. Nr. 37 og 47. Sótt af <http://islandskort.is/is/category/list/29>

IA: Íslenskir annálar IV: *Islandske Annaler indtil 1578*. 1888. G. Storm gaf út, Christiania

ÍF I: Íslensk fornrit I, Íslendingabók Landnáma. 1933. Reykjavík, Hið íslenska fornritafélag.

ÍF XIII: Harðar saga og Hólmverja. 2009. Reykjavík, Hið íslenska fornritafélag.

Jón Eiríksson. 2008. *Jarðabók Skeiðahrepps*. Reykjavík: Ungmennafélag Skeiðahrepps.

JÁM II: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns*. 1918-1921. Kaupmannahöfn, S.L. Möller.

JJ: Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, [Án útgefanda].

Jón Gíslason. 1973. *Úr farvegi aldanna II*. Reykjavík, Skuggsjá.

KEKH: Kristján Eldjárn. 2000. *Kuml og haugfé út heiðnum sið á Íslandi*. Reykjavík, Mál og menning.

Ný jarðabók fyrir Ísland. 1861. Kaupmannahöfn, J.H.Sculz's prentsmiðja.

PP: *Prestatal og prófata á Íslandi*. 1950. Eftir Hannes Þorsteinsson. 2. útgáfa. Reykjavík,

Hið íslenska bókmenntafélag.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir, Ágústa Edwald og Orri Vésteinsson. 2010. *Fornleifaskráning í Flóahreppi. Áfangaskýrsla I*. FS444-07171. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Orri Vésteinsson. 2014. *Fornleifaskráning í Flóahreppi. Áfangaskýrsla II*. FS519-07172. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2020. *Stærsta framkvæmd Íslandssögunnar: kortlagning á áveitum frá 20. öld í Flóa og á Skeiðum*. FS788-18111. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

SB II: *Sunnlenskar byggðir II: Flóinn*. 1981. Páll Lýðsson (ritstjóri). Reykjavík, Búnaðarsamband Suðurlands.

Sturlunga saga I og II. 1948. Guði Jónsson bjó til prentunar. Reykjavík, Íslendingasagnaútgáfan.

Óprentaðar heimildir:

AM 263 fol. Óútgefið handrit. Örnefnasafn – Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

AM 66a 8vo, bl. 35a-37b Óútgefið handrit. Örnefnasafn – Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Landmælingar Íslands. 2024. *Bæjarteikningar danskra landmælingamanna*. Slóðin er: https://atlas.lmi.is/mapview/?application=saga_kort

Túnakort 1918: Túnakort Hraungerðishrepps. Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Ö-Hraungerði: Án ártals. Ólafur Sæmundsson skráði. Árnastofnun.

Ö-Hraungerðishreppur: 1938-1939. Jón Árnason, Ólafur Ögmundsson, Guðmundur Guðleifsson, Ágúst Þorvaldsson, Ingólfur Þorsteinsson, Anna J. Illugadóttir og Guðfinna Guðmundsdóttir stóðu fyrir söfnuninni. Árnastofnun.

Heimildamenn:

Baldur Sveinsson, Litla-Ármót

Bjarni Stefánsson, Tún
Gísli Hauksson, Stóru-Reykir
Guðmundur Árnason, Oddgeirshólar
Guðmundur Stefánsson, Hraungerði, Móakot, Starkarhús
Guðríður Valgerisdóttir, Arnarstaðir
Haraldur Þórarinnsson, Laugardælir
Hjálmar Ágústsson, Langsstaðir
Hreggviður Hermannsson, Langholt, Hallandi
Jón Kjartansson, Bitra
Jóna Marín Sveinbjarnardóttir, Uppsálir
Ólafur Bjarnason, Krókur
Ólafur Guðjónsson, Bollastaðir
Skeggi Gunnarsson, Skeggjastaðir
Svanur Kristinsson, Halakot
Þorvaldur Þórarinnsson, Litlu-Reykir

Viðauki I: Hnitaskrá í ISN93

Samtala	minj_id	X	Y
039001	3228-1	410649	384077
039002 1	3228-2	410668	384053
039002 2	3228-3	410691	384069
039003	3228-4	410643	384057
039004	3228-5	410627	384063
039021	3228-6	411564	383444
039050	3228-7	410626	384054
039051	3228-8	410701	384094
039061	3228-9	410509	384107
039062	3228-10	409840	383589
039066	3228-11	408793	383586
039067	3228-12	408831	384123
039076	3228-13	410781	383251
039087	3228-14	413102	383890
039088	3228-15	410457	384187
040001	3228-16	410713	384076
042001	3228-17	410587	384047
044002	3228-18	411092	383470
044005	3228-19	411048	383454
044006	3228-20	410989	383409
044010	3228-21	411036	383443
044012	3228-22	410945	383420
044013	3228-23	411124	383435
045008	3228-24	408697	384123
045009	3228-25	408705	384140
046005	3228-26	408591	383282
052017	3228-27	406935	383471
054002	3228-28	407668	384128
054004	3228-29	407620	384015
054007	3228-30	407667	384058
054017	3228-31	407534	383838
054028	3228-32	407597	383928
054029	3228-33	407574	383940
055005	3228-34	407514	383825
055006	3228-35	407579	383887
055008	3228-36	407579	383908
056003	3228-37	405607	383085
056009	3228-38	405626	383084
056009	3228-39	405672	383154
056017	3228-40	405694	383262
056018	3228-41	405636	383071
056023	3228-42	406908	383486
059017	3228-43	403881	383257
063015	3228-44	405061	383170

063017	3228-45	405052	382925
066004	3228-46	406021	387182
066010	3228-47	406020	387217
066018	3228-48	406260	386986
066018	3228-48	406026	387165
067001	3228-49	406241	387066
067002	3228-50	406249	387044
067003	3228-51	406214	387031
067004	3228-52	406226	387042
067005	3228-53	406200	387052
067006	3228-54	406214	387058
068001	3228-55	407288	387353
068002	3228-56	407298	387363
068003 1	3228-57	407274	387314
068003 2	3228-58	407273	387327
068004	3228-59	407312	387331
068005	3228-60	407284	387307
068022	3228-61	407255	387151
068022	3228-61	407509	387370
068030	3228-62	407213	387055
068030	3228-62	406625	386669
069015	3228-63	406560	386263
071007	3228-64	411083	387501
071031	3228-65	411286	387973
071034	3228-66	411243	387798
076031	3228-67	413836	383769
078001	3228-68	415265	384389
078002	3228-69	415273	384372
078003	3228-70	415228	384406
078004	3228-71	415150	384261
078018	3228-72	416071	384418
079018	3228-73	413213	386218
079027	3228-74	413189	385637
081003	3228-75	411470	385969
081022	3228-76	411452	386020
082013	3228-77	410846	385779
621005	3228-78	408698	383554
621008	3228-79	414022	383836
621009	3228-80	407446	383758
621012	3228-81	404817	383425
621013	3228-82	410371	383501
621014	3228-86	407927	383561
621017	3228-83	406290	386834
621018	3228-84	410946	387168
621019	3228-85	412690	383455

Viðauki II: Minjakort frá vestri til austurs

